

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ НОМІНАЦІЇ

УДК 811.161.2'374.2

DOI: 10.18523/icmp2522-9281.2024.10.63-98

Ірина Процик

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

Львів, Україна

iprotskyk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8472-0141>

Iryna Protsyk

Ivan Boberskyj Lviv State University of Physical Culture

Lviv, Ukraine

iprotskyk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8472-0141>

НАЦІОНАЛЬНІ НАЗВИ ФУТБОЛЬНИХ ПОНЯТЬ У ПЕРШОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПІДРУЧНИКУ З ФУТБОЛУ «КОПАНА (ASSOCIATION FOOTBALL)» ВОЛОДИМИРА ЛАВРІВСЬКОГО (Львів, 1900 р.)

Abstract

NATIONAL NAMES OF FOOTBALL CONCEPTS IN THE FIRST UKRAINIAN FOOTBALL TEXTBOOK, “KOPANA (ASSOCIATION FOOTBALL)” BY VOLODYMYR LAVRIVSKYJ (Lviv, 1900)

Background. This study of the first Ukrainian football textbook, “Kopana (Association Football),” which was translated from Czech by the organizer of the sports movement in Galicia, Volodymyr Lavrivskyi, raises the possibility

that the Ukrainian names of football concepts used in it were created on a national basis.

Contribution to the research. *These findings may help us understand how a system of names to designate special concepts of the football game began to form in the Ukrainian language.*

Purpose. *The article's purpose is to analyze the national football nominations used by Volodymyr Lavrivskyi when translating a football textbook from Czech into Ukrainian and which methods of creating football names he preferred.*

Methods. *The descriptive-analytical method of research of the source material is applied. The method of component analysis was used to clarify the semantics of football terms, and quantitative calculations were used to determine the productivity of the processes of creating Ukrainian football names.*

Results. *This finding, while preliminary, suggests that Volodymyr Lavrivskyi used specific commonly used words of the language and gave them urgent meaning in the field of football, created new simple and compound football names from the resources of the Ukrainian language, resorted to a few borrowings from English and other European languages, used words borrowed from foreign languages to create hybrid analytical nominations. One of the issues that emerges from these findings is that the author was looking for the most successful Ukrainian counterparts for naming football concepts, offering sprawling, synonymous series of proper names.*

Discussion. *This combination of findings supports the conceptual premise that in the early 20th-century football terminology, the national approach to creating football names dominates. These findings raise intriguing questions regarding the nature and extent of the leading trend in forming Ukrainian football vocabulary at the beginning of the 20th century — maximum use of specific language resources and minimal borrowing of foreign language nominations. This finding has important implications for developing knowledge about the system of Ukrainian football names of the first half of the 20th century in Galicia, practically unknown to the general population of Ukrainians.*

Keywords: football concept, Ukrainian football vocabulary, proper name, foreign loanword, hybrid, synonym of terminology.

У статті проаналізовано українські футбольні назви, вжиті в першому українському підручнику з футболу «Копана (Association Football)» Володимира Лаврівського. Автор дотримувався національного підходу до творення українських назв футбольних понять: надавав загальнозживаним словам термінового змісту, створював нові футбольні номінації

з питомих ресурсів, позичав поодинокі найменування із чужих мов і конструював гібридні назви. Велика кількість синонімічних найменувань свідчить про пошук найдаліших відповідників для називання футбольних понять українською мовою.

Ключові слова: футбольне поняття, українська футбольна лексика, питома назва, чужомовна позика, гібрид, синонімія термінологіки.

1. Вступ

Перший підручник із футболу українською мовою «Копана (Association Football)» опубліковано 1900 р. у Львові (Копана ¹, 1900). Його переклав із чеського сокільського ² видання Йозефа (Осипа) Кленки ³ Володимир Лаврівський ⁴ — один із засновників українського спортивно-гімнастичного товариства «Сокіл». Заслуга Володимира Лаврівського полягає в тому, що він не лише був перекладачем першого українського підручника з футболу, а й започаткував творення в українській мові національних футбольних термінів — відповідників найменувань футбольних понять, уживаних в англійській спортивній грі, яка поширилася в Україні наприкінці XIX ст. Посібник Володимира Лаврівського є бібліографічною рідкістю: в Україні його збережено в єдиному при-

¹ У покликаннях на підручник Володимира Лаврівського «Копана (Association Football)» збережено тогочасні правопис і пунктуацію, а також відтворено послідовне використання при друковій латинській літері j на місці українського й.

² Сокілство (від назви гімнастичного товариства «Сокіл», яке започаткував Мирослав Тиш у Чехії 1862 р.) — поширений серед багатьох слов'янських націй молодіжний рух, що популяризував тіловиховні заняття й спорт, провадив культурно-просвітницьку й видавничу діяльність.

³ Йозеф (Осип) Кленка (Josef Klenka (1853–1932)) — чеський організатор спортивного руху, учитель гімнастики, засновник кількох спортивних організацій, активний діяч товариства «Сокіл», автор книжок спортивної тематики та перекладач чеською мовою правил гри у футбол, волейбол, теніс; підтримував контакти з галицькими діячами сокільського руху, відвідував Львів, був особисто знайомий із Володимиром Лаврівським.

⁴ Володимир Лаврівський (1850–1936) — український громадський діяч, адвокат, популяризатор спортивного руху в Галичині, один зі співзасновників українського гімнастичного товариства «Сокіл» (1894 р.), укладач статуту й розробник однострою товариства, відповідальний секретар у перші роки діяльності «Сокола», упорядник і видавець сокільських календарів, у яких започаткував використання національної лексики на позначення понять із тіловиховання та спорту, переклав українською мовою праці чеського колеги Йозефа Кленки: «Копана (Association Football)» (про футбол) і «Lawn Tennis» (про великий теніс), які стали першими українськими підручниками, що описували правила цих англійських спортивних ігор; обидві книжки опубліковано коштом автора 1900 р. у Львові.

мірнику, що належить до фондів відділу україніки Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України. 2019 року здійснено репринтне видання цього підручника (Лаврівський, 2019), який дотепер ще не був джерелом ґрунтового дослідження ні для істориків спорту, ні для мовознавців. Актуальність студій цього перекладного підручника, опублікованого на українських землях, що входили на початку ХХ ст. до Австро-Угорської імперії, безсумнівна, адже він є першим виданням про футбол українською мовою. Перша книжкова публікація футбольної тематики в підросійській Україні з'явилася 1909 р. в Одесі — російськомовний підручник «Футбол», який переклав із німецької мови та доповнив правилами гри Англійської футбольної асоціації Л. С. Можаровський (Можаровский, 1909). У Галичині на той час було вже два футбольні книжкові видання, опубліковані у Львові: оригінальний підручник із футболу Івана Боберського «Забави і гри рухові. Часть III. Копаний мяч» (Боберский, 1906) і посібник Володимира Лаврівського (Копана, 1900), що є об'єктом аналізу в цій статті.

2. Теоретико-методологічне підґрунтя

У термінознавстві виокремлюють три способи формування національних терміносистем — використання загальноживаних слів мови в ролі термінів, надання їм термінного змісту (семантична деривація), творення нових термінів зі словотворчих ресурсів національної мови або поєднання питомих і чужомовних морфем чи слів для конструювання гібридних назв (морфологічна та синтаксична деривація) і прямі позики термінів із чужих мов (Панько, Кочан & Мацюк, 1994, с. 161; Булик-Верхола, Наконечна & Теглівець, 2014, с. 5).

Мета розвідки — проаналізувати українські назви футбольних понять, які Володимир Лаврівський уживав, перекладаючи з чеської мови підручник із футболу, якому дав назву «Копана (Association Football)». Побіжний погляд на футбольну лексику, що функціонує в першому українськомовному підручнику з футболу, який опрацював В. Лаврівський, дає змогу зауважити, що використано усі відомі в термінознавстві способи творення футбольних назв, проте якому зі шляхів формування національної термінології футболу віддавав перевагу автор футбольного посібника, вперше перекладеного українською мовою, покликана дати відповідь запропонована стаття.

У мовознавчих дослідженнях останніх років, присвячених аналізу українського футбольного дискурсу, зосереджено увагу на синхронних студіях української футбольної лексики початку ХХІ ст. (Струганець, 2016) і, зокрема, на описі найновіших неологізмів і чужомовних позик у сучасній мові футболу (Максимчук, 2020, с. 96–113; 2018, с. 204–228; Струганець, 2015, с. 116–120). У цій статті, як і в інших працях авторки, де простежено розвиток української футбольної лексики в діячій, становлення національного футбольного дискурсу впродовж понад столітньої історії розвитку українського футболу (Процик, 2021а, 2021b, 2023), акцентовано увагу на особливостях української футбольної термінології, сформованої в Галичині в першій половині ХХ ст., тяглість розвитку якої припинено внаслідок дії позамовних чинників у другій половині ХХ ст., що зробило її практично незнаною футбольним фахівцям і широкому загалові прихильників футболу.

Специфікою підручника Володимира Лаврівського «Копана (Association Football)» й інших галицьких видань початку ХХ ст. було використання західноукраїнського варіанта літературної мови, що мав низку відмінностей від тогочасної літературної мови Наддніпрянщини та сучасної української літературної мови. Тут варто згадати лише загальні засади, передовсім фонетичні й орфографічні (у Галичині з останньої чверті ХІХ ст. і до 1922 р. офіційно використовували фонетичний правопис «желехівку», яку створив Євген Желехівський для свого «Малорусько-німецького словаря» (1886) (Півторак, 2000, с. 168)), інші особливості прокоментовано під час аналізу окремих прикладів футбольних назв із посібника Володимира Лаврівського. У першому українському футбольному підручнику відображено такі правописні норми «желехівки»: 1) невживання апострофа для позначення роздільної вимови після губних приголосних і перед йотованими (*роземник*); 2) написання частки -ся окремо від дієслів (*вправляти ся*); 3) неподовження приголосних в іменниках середнього роду зі закінченням -е (*копнене*); 4) збереження м'якого звука л' у чужомовних словах, відповідно до орфоепічних норм мов, з яких лексему позичено (*бальон*); 5) непом'якшування прикметникових суфіксів -ський, -цький (*Лаврівську*) (Процик, 2023, с. 25–26). Друкарською особливістю цього видання є використання латинської літери j на місці українського й (причин цього технічного нюансу з'ясувати не вдалося).

У розвідці як домінуючий використано метод емпіричного спостереження над першим письмовим джерелом в українському футбольному

дискурсі та описово-аналітичний метод дослідження джерельного матеріалу. Для розгляду семантики футбольних терміносполучень застосовано метод компонентного аналізу. Як допоміжний залучено прийом кількісних підрахунків для визначення продуктивності тих чи тих способів творення назв спеціальних понять футболу українською мовою.

3. Матеріал дослідження

Крім основного джерела — тексту першого українського підручника з футболу Володимира Лаврівського «Копана (Association Football)» (Копана, 1900) — у дослідженні залучено відомості з періодичних і неперіодичних спортивних видань українською, польською й чеською мовами, опублікованих на початку ХХ ст., та етимологічні словники (Етимологічний словник української мови, 1982–2012, т. 1–6 ⁵; Brückner, 1998) — для зіставлення назв футбольних понять у різних слов'янських мовах і виявлення взаємовпливів цих мов під час вироблення національних систем футбольних термінів. До наукового обігу введено новий фактичний матеріал, що дало змогу розширити емпіричну базу українського термінознавства й укласти реєстр української футбольної лексики кінця ХІХ — початку ХХ ст.

4. Футбольні назви в підручнику «Копана (Association Football)»

Володимира Лаврівського (Львів, 1900)

Під час перекладу футбольного підручника з чеської мови Володимирові Лаврівському довелося розв'язувати складні завдання: шукати в українській мові назви, які могли б виконувати функції термінів у сфері спорту, яку українці тоді ще тільки починали освоювати, творити нові назви або позичати футбольні терміни з англійської мови чи з інших європейських мов, у яких уже було запропоновано національні відповідники до назв футбольних понять, вироблених в Англії. Для презентації футбольних назв із посібника Володимира Лаврівського «Копана (Association Football)», який уперше є об'єктом лінгвістичного аналізу, використано методику опису футбольної лексики, яку опрацьовано в авторській статті «“Копаний м'яч учить боронити і здобувати”»: тематична

⁵ У подальших покликаннях на «Етимологічний словник української мови» використано його скорочену назву ЕСУМ і зазначено том і сторінку.

класифікація української футбольної термінологіки кінця XIX — початку XX ст.» (Процик, 2016, с. 151–157).

Назви гри в футбол і правил футбольної гри

Володимир Лаврівський позичив **найменування гри у футбол** з англійської — **Association Football** (*Association* — лат. *association*, від лат. *associo* — приєдную, з'єдную — об'єднання, союз, організація, створені для досягнення спільної ... мети (Словник іншомовних слів ⁶, 2000, с. 122); *Football* — англ. *football*, від *foot* — ступня і *ball* — м'яч — спортивна командна гра з м'ячем (СІС, с. 958)) і з чеської мов — **копана** 'футбол за правилами гри Англійської футбольної асоціації', обидві з яких використав у назві підручника «*Копана (Association Football)*» (Копана, 1900, с. 3) (термін *kopana* вперше вжив Йозеф Кленка 1892 р. у чеському перекладі з англійської мови правил гри у футбол «*Popis hry kopaná*» (опис гри копана) (Tomášík, 2014, s. 20) і запропонував складений гібридний термін, у якому поєднано українську лексему **гра** (від *грати*, псл. **ǰьgrati* < **ьgrati*; іє. **aig-* «різно рухатися» (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) та позичене з чеської мови слово **копана** (чеськ. *kopana*, від *копати* «ударяти, бити, штовхати ногою», псл. *кораті* «бити ногою в землю», іє. *кораті* «бити» (ЕСУМ, т. 2, с. 565)), — **гра «копана»** — 'футбол, копаний м'яч' «Закладові правила гри “копана”» (Копана, 1900, с. 11). Кілька термінів на позначення одного поняття, які подав Володимир Лаврівський, свідчать про активний пошук найвдалішої назви для найменування в українській мові футбольної гри. Богемізм *копана* й утворений від нього гібридний термін *гра «копана»* не прижилися в українській терміносистемі футболу: вони функціювали лише в цьому перекладеному з чеської мови підручнику. Згодом Іван Боберський запропонував для називання футбольної гри складену номінацію *копаний м'яч*, утворену, як і в чеській мові, від дієслова *копати* («ударяти, бити, штовхати ногою», псл. *кораті* «бити ногою в землю», іє. *кораті* «бити» (ЕСУМ, т. 2, с. 565)). Цей питомий відповідник англізму *футбол* став найфункційнішим у Галичині в першій половині XX ст. і здобув статус терміна.

Правила гри в футбол названо складеним із двох власне українських лексем терміном — **правила гри** (*правила*, від *правий* — «справедливий,

⁶ У подальших покликаннях на «Словник іншомовних слів» подано його скорочено назву СІС і номер сторінки.

прямий»; псл. *pravъ*, від **prǫ-vos*; споріднене з лат. *pro-bus* «добрий, чесний» (ЕСУМ, т. 4, с. 550–551); *гра*, від грати (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)), який і дотепер вживають у спортивній термінології «...в) задержане *правил гри...*» (Копана, 1900, с. 9).

Назви футбольного поля, його частин і ліній розмітки

Група назв футбольного майданчика, його частин і ліній розмітки охоплює прості й складені загальнозживані назви, яким надано термінового значення. Власне українською лексемою *ігрище* (від грати, псл. **jьgrati* < **ьgrati*; іє. **aig-* «різко рухатися» (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)), утвореною від дієслівної твірної основи «грати» за допомогою суфікса -ищ(є)), названо ‘майданчик для гри у футбол’ «*Ігрище* є простокут, котрого найбільша довгість буває 180 м., найменша 90 м., а найбільша сторона 90 м., найменша 45 м.» (Копана, 1900, с. 11).

За допомогою назв довгих і коротких ліній, що обмежують площу ігрового майданчика, окреслено ‘межі футбольного поля’: *межа* [*ігрища*] (псл. **medjā* «середина; границя» (ЕСУМ, т. 3, с. 430–431)) — ‘довша лінія футбольного поля, що визначає його край’, і *границя* [*ігрища*] (від нім. *die Grenze* — межа, «кордон», псл. *granica*, похідне від *grānā* «грань, край» (ЕСУМ, т. 1, с. 584)) — ‘коротша лінія поля, що визначає його край, лінія воріт’ «*Межі і границі* визначають ся після прилученого образка хоруговками, жердками, пеньками а в најліпшим разі і каміннями» (Копана, 1900, с. 3). Не надто вдалим є розмежування довгих і коротких ліній краю поля за допомогою синонімічних назв *межа* і *границя*, у семантиці яких диференційну ознаку ‘довжина ліній’ не відображено. Питомі синонімічні назви різної структури — просту та складену — мали ‘площі поза межами футбольного майданчика’ — *замежі* (від префікса *за* «по той бік» (ЕСУМ, т. 2, с. 213); *межа*, псл. **medjā* «середина; границя» (ЕСУМ, т. 3, с. 430–431)) «“*Замежі*” є часть ігрища, находяча ся за межами ігрища» (Копана, 1900, с. 18) і *замежені часті* (*замежений* (за межами), від *межа*, псл. **medjā* «середина; границя» (ЕСУМ, т. 3, с. 430–431); *часть* — частина, псл. *čestъ* розглядається як слов’янський новотвір (ЕСУМ, т. 6, с. 284)) «Н Н, Н1 Н1, границі, *замежені часті* А А = 45 м. довгі» (Копана, 1900, с. 4).

Три синонімічні складені найменування використано для називання ‘центральної лінії футбольного поля’ — *межа неприятелів* (*межа*, псл. **medjā* «середина; границя» (ЕСУМ, т. 3, с. 430–431); *неприятель* «ворог,

супротивник», від прияти — «сприяти», псл. prijati (ЕСУМ, т. 4, с. 586) «Начальник, або той, кого начальник іменує, розбігши ся около трема кроками, копне зі споду пивку проти *межі неприятелів...*» (Копана, 1900, с. 7), **границя неприятелів** (*границя*, від нім. *die Grenze* — межа, «кордон», псл. *granica*, похідне від *grānā* «грань, край» (ЕСУМ, т. 1, с. 584); *неприятель* «ворог, супротивник» (ЕСУМ, т. 4, с. 586) «Так поступають і подають собі крилові зі середним пивку, щоби минули ся з неприятелями аж близько до *границі неприятелів...*» (Копана, 1900, с. 8) і **середина меж** (від *середина*, від псл. **serda* «середина» (ЕСУМ, т. 5, с. 218); *межа*, псл. **medjā* «середина; границя» (ЕСУМ, т. 3, с. 430–431)) «Д Д *середина меж*» (Копана, 1900, с. 4), що цілком виправдано, адже за допомогою цієї лінії розмітки футбольний майданчик посередині розділено на ‘половини поля суперників’, які мали питому складену назву — **неприятельський окіл** (*неприятельський*, від *неприятель* — «ворог, супротивник» (ЕСУМ, т. 4, с. 586); *окіл* — загорожа з кілків, огорожа, загін, псл. *okoľ* «кругла загорожа, круг» (ЕСУМ, т. 4, с. 169)) «...старають ся грачі в залозі, щоби пивку до переду гнати, або скорим копненем дістати јјјі на *окіл неприятельський*» (Копана, 1900, с. 7).

Від середини центральної лінії майданчика — ‘центру футбольного поля’, для називання якого Володимир Лаврівський використовував складений термін — **середина ігрища** (від *середина*, від псл. **serda* «середина» (ЕСУМ, т. 5, с. 218), *ігрище*, від грати, псл. **jьgrati* < **ьgrati*; іє. **aig-* «різко рухатися» (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) «Зачинає ся грати з *середини ігрища*, куди покладе ся пивку» (Копана, 1900, с. 7), розмічено ‘центральне коло’ з діаметром 9 м, яке в підручнику має синонімічні терміносполуки, в яких поєднано питомі й позичені складники: **колесо в поперечнику 9 м.** (*колесо*, від коло — «замкнена крива, круг; предмет, що має форму круга або кільця; ст. *koloso*; пс. *kolō*» (ЕСУМ, т. 2, с. 514–515); *поперечник* — «поперечка», від перека «суперечність, протидія», псл. **perkь* «упоперек, поперек» (ЕСУМ, т. 4, с. 341–342, 516)) «Середина ігрища коло него є *колесо 9 м. в поперечнику*» (Копана, 1900, с. 5), **круг о поперечнику 9 м.** (*круг* «коло; круглий предмет; кругла площа; обвід, окружність; псл. *krōgь*» (ЕСУМ, т. 3, с. 106–107); *поперечник* — «поперечка», від перека (ЕСУМ, т. 4, с. 341–342, 516)) «Середину ігрища означить ся очевидно а коло него вирисує ся *круг о поперечнику 9 м.*» (Копана, 1900, с. 12)).

На чотирьох кутах футбольного майданчика позначено ‘сектори поля, призначені для подавання кутових ударів’, для називання яких Володи-

мир Лаврівський уживав питомий складений термін — *вугол ігрища* (від *вугол* «ріг, кут», псл. *oǫǫľъ; споріднене з лат. *angulus* «кут») (ЕСУМ, т. 1, с. 436)) «...в кождім *вуглі ігрища* зазначить ся чверткруговіј лук в попере-чнику 0,9 м.» (Копана, 1900, с. 5), надавши загальнозживаному слову *вугол* термінного значення, а також окреслював, як позначають кут для виконання кутового удару, вживши питому назву — *лук* («вигин, дуга, кривизна; псл. loǫкъ») (ЕСУМ, т. 3, с. 301–302)) «*Лук a b*, звідки копає пивку хтонибудь з зачіпки, если же хтось з грачів вкопнув її до мети питомој» (Копана, 1900, с. 14).

Карні площі на початку ХХ ст. позначали не прямокутниками, як тепер, а відділяли їх на полі лініями, прокладеними паралельно до ліній воріт (коротших меж поля) на відстані 11 м від них. Лінії, що обмежували площу воротарського майданчика, розмічено довкола воріт на відстані 5,5 м від стовпців воріт. Для називання ‘лінії карної площі’ Володимир Лаврівський використав складений питомий термін — *прямота во віддаленю 11 м.* (*прямота* — пряма лінія, від прямий; псл. *pręťь або *pręťь — «правильно» (ЕСУМ, т. 4, с. 619–620); *віддалення* — «далекість, далечинь»; псл. daľь (ЕСУМ, т. 2, с. 10)), а для найменування ‘лінії воротарського майданчика’ — гібридний термін *ленія навкруги брамки* зі запозиченою латинською лексемою *ленія* (від лат. *linea* — лінія, «риска, смуга, кордон, безперервний ряд», запозичено з латинської мови, можливо, за посередництва польської або німецької (ЕСУМ, т. 3, с. 263–264)) «...нехај будуть вирисовані рівнолегло з коротшими боками простокута *прямота во віддаленю 11 м.*, а во віддаленю 5,5 м. від жердок брамки вирисує ся *ленію навкруги брамки*» (Копана, 1900, с. 11–12).

Посередині воротарських ліній з обидвох країв футбольного поля розташовано ворота, які є ціллю, що її прагнуть здобути команди-суперниці. У підручнику Володимира Лаврівського ‘ворота’ мали запозичену з латинської мови назву *мета* («ціль»; запозичення з латинської мови; лат. mēta — «ціль, межа, фініш» (ЕСУМ, т. 3, с. 447)) «Грач не сміє перебігати зі заду неприятеля, крім тогді, коли неприятель є обернениј лицем до своєї *мети* і коли перешкаджає так нарощно після думки суджі» (Копана, 1900, с. 15) та позичені з польської мови найменування *брама* (від пол. *brama* — «ворота», давнє запозичення з польської мови: пол. brama «в’їзд, вхід до будови, великі двері, ворота; передмур’я; ключ; дорога, підхід, приступ», пов’язані з псл. *borniti, укр. «боронити» (ЕСУМ, т. 1, с. 244)) «...оба стоять в переді по сторонах межі *брамов* і вуглами і міс-

цем вправи» (Копана, 1900, с. 6) і **брамка** (від пол. *bramka* — ворота, від боронити «захищати, забороняти», псл. *borniti, похідне від *bornъ «сварка, битва, боротьба», утвореного, в свою чергу, від *borti «бороти» (ЕСУМ, т. 1, с. 233)) «*Брамки* суть в середині границь» (Копана, 1900, с. 3). Ворота складено з елементів, що мали питомі назви: **жердка** («деталь воза», від жердь «дишло для повертання вітряка», псл. *žřďь (<*gřď-), пов'язане чергуванням голосних з *gord- «город»; зіставлення з двн. gerta «пруг», gart «колючка; важіль» (ЕСУМ, т. 2, с. 193)) — 'стояк воріт' і **поперечне дерево** (від «поперечка; стежка між полями» (ЕСУМ, т. 4, с. 516), від перека «суперечність, протидія; заперечення», пол. przek(o) «упоперек», псл. *perкъ «упоперек, поперек», утворене від *per за допомогою елемента -ko (ЕСУМ, т. 4, с. 342); *дерево*, псл. *dervo «дерево (матеріал), брус» (ЕСУМ, т. 2, с. 36–37)) — 'дерев'яна поперечка воріт' «Брамки складають ся з двох *жердок*, вбитих до землі простопадно во віддаленню 7,35 м. від себе, що суть звязані во висоті 2,43 м. *поперечним деревом*» (Копана, 1900, с. 12). Ситуативно під час різних таймів матчу одні ворота для команди є своїми, а другі — чужими, що в підручнику Володимира Лаврівського окреслено гібридними назвами: **брамка домашня** (*брамка* (від пол. *bramka* — ворота (ЕСУМ, т. 1, с. 233); *домашній*, від дім, псл. domъ (ЕСУМ, т. 2, с. 91–92)) — 'свої ворота' і **брамка неприятельська** (від пол. *bramka* — ворота (ЕСУМ, т. 1, с. 233); *неприятельський*, від неприятель — «ворог, супротивник» (ЕСУМ, т. 4, с. 586)) — 'чужі ворота' «Цілею гри є оборона *брамки домашної* і здобуте *неприятельскої*» (Копана, 1900, с. 7).

Назви спортивного інвентарю та спорядження футболістів

Окрему групу охоплюють **назви футбольного приладдя й екіпірування гравців**, що його використовують під час гри у футбол. Володимир Лаврівський іменує 'футбольний інвентар' питомою збірною назвою **знаряди** (*знаряд* — «знаряддя, від рядити, ряд» (ЕСУМ, т. 2, с. 270; т. 5, с. 153)) «2. *Знаряди*» (Копана, 1900, с. 5). З-поміж футбольного приладдя в підручнику згадано передовсім 'м'яч', для називання якого Володимир Лаврівський уживав три лексеми — питому назву **опука** (заст. «м'яч» (ЕСУМ, т. 4, с. 205)), позичений із польської мови термін **півка** ([пилка] «м'яч», пол. piłka утворено від старого piła, що походить від лат. pila «м'яч, куля» (ЕСУМ, т. 4, с. 369), piła, od piła, pożyczka z łac. pila (Brückner, 1998, s. 414)), яку можна вважати фонетичним запозиченням, оскільки

ки специфічний для польської фонетичної системи огублений звук [ɥ] у ній відтворено за допомогою артикуляційно найближчого українського звука [в] і чужомовну назву **бальон**, позичену з французької мови (балон — «з франц. *ballon*, від італ. *pallone* — м'яч, куля» (ЕСУМ, т. 1, с. 128)) «*Пивка* надута або *опука* (*бальон*) гумова і шкіряною поволокою осмотрена, щоби ся надути дала...» (Копана, 1900, с. 5). Інші **предмети інвентарю** є загальноживаними питомими назвами, семантику яких довантажено терміним змістом: **свиставка** («свисток», від свистати, псл. *svistati* (ЕСУМ, т. 5, с. 192–193)) — ‘свисток головного судді’, **хоруговка** (від «хоругва», хоругов «прапор, прикріплене до довгого держака полотнище...», пол. *chorągiew*, *chorąży*, псл. **χορογυ*, род. відм. **χορογυε* — не зовсім ясне; розглядалося як давнє запозичення з монгольських мов через тюркське посередництво (на що вказує початкове х-) (ЕСУМ, т. 6, с. 204)) — ‘прапорець бічного судді’ «Голова дає знаки *свиставкою* а оба межові судді *хоруговками*» (Копана, 1900, с. 11). Термін **хоруговка** — багатозначне слово, яке у футбольній терміносистемі має й інше значення — ‘прапорець на палиці висотою 1 м, яким позначено кут футбольного поля’ «Боки того простокута нехай будуть витичені *хоруговками* і зазначені на землі (борознами або розрідженим вапном)...» (Копана, 1900, с. 11).

Для називання **спортивного спорядження футболістів** використано французьке найменування ‘форменого одягу’ — **мундур** («від франц. *monture* — убір, спорядження» (ЕСУМ, т. 3, с. 534), запозичене через німецьке та польське посередництво) «Найліпше є если кожда сторона є одягнена в иншіј *мундур*» (Копана, 1900, с. 6) і лексему спільнослов'янського походження **обувле** (від обути (ЕСУМ, т. 4, с. 146) — взути, псл. **ob-uti* «взувати» (ЕСУМ, т. 1, с. 367–368)) для іменування ‘взуття’ «Коли хто має на *обувлю* будь на підшві, або на підпятку рубці або лубки, то мають ті приставати тісно до шкіри...» (Копана, 1900, с. 15). Родове поняття **мундур** охоплювало видові **найменування елементів футбольної форми**, що названі питомими загальноживаними словами — **вовняна сорочка, полотняна сорочка** (*вовняний* — з вовни, шерсті; псл. **v^bna* (ЕСУМ, т. 1, с. 412); *сорочка*, псл. **sorky*, зменш. **sořica*, **sořьka* (ЕСУМ, т. 5, с. 358); *полотняний* — «виготовлений з полотна», псл. **polъno* — «лляна тканина» (ЕСУМ, т. 4, с. 502)) та запозиченням із тюркських мов **кафтан** (від тур. і перс. *kaftan* — каптан, куртка, «вид верхнього довгого одягу; загальноприйнятої етимології не має» (ЕСУМ, т. 2, с. 377)) — ‘верхня частина одягу’ «*Кафтани* роз-

дягати дозволяє ся лише тим, хто має *вовняну сорочку*; хто має *сорочку полотняну*, нехай *кафтана* не роздягає» (Копана, 1900, с. 10). Ще одним складником спорядження був захисний елемент екіпірування гравця, попередник сучасного футбольного щитка — *холява* (*халява* — «верхня трубчаста частина чобота, що прикриває литку», псл. хол'єва, початково «те, що обгортає» (ЕСУМ, т. 6, с. 152)) — «халява для захисту голінок ніг гравця» «Часто вживає ся з тої причини до охорони осібних *холяв* хоч на нозі, котрою грач більше копає» (Копана, 1900, с. 11).

Назви футбольного поєдинку та його частин

У групі **назв футбольного матчу та його частин** у підручнику Володимира Лаврівського зафіксовано номінації: *гра* (від грати (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) — «матч» «Коли була *гра* остановлена і пивка не дістала ся за межі, до мети або до брамки, дістане ся пивка назад до *гри* тим способом, що її викине роземник в гору на місци, где була в хвилі, коли *гру* остановлено...» (Копана, 1900, с. 17) і ***половина часу визначеного / половина часу назначеного (до гри)*** (*половина*, псл. polovina (ЕСУМ, т. 4, с. 497); *час* — міра тривалості, пора; псл. časъ «час, хвилина» (ЕСУМ, т. 6, с. 282); *визначений*, від визначити, *назначений*, від назначити, обидва слова походять від знак, псл. znakъ (ЕСУМ, т. 2, с. 269–270)) — «половина визначеного часу гри, тайм матчу тривалістю 45 хв.» «По упливі *половини часу визначеного* змінить ся сторони брамки і гру зачинає сторона, котра з початку гри не мала першого копнення» (Копана, 1900, с. 7), «Брамки виміняють товариства по упливі *половини часу назначеного до гри*» (Копана, 1900, с. 12).

Назви учасників футбольного матчу

У групі **назв учасників футбольного поєдинку** для найменування «гравців» використано питомі номінації — *грач* (*грач*, від грати, псл. *jъgrati < *ъgrati; іє. *aig- «різко рухатися» (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) «Від кожного *грача* жадає ся...» (Копана, 1900, с. 9) і *граючій* (не вживана в сучасній мові футболу активна форма дієприкметника теперішнього часу від дієслова грати) «Копнене з місця робить ся тим способом, що пивку положить ся на землі а *граючій* стоячи або з розбігом копне пивку» (Копана, 1900, с. 17), а для найменування «суддів» — варіантні лексеми спільнослов'янського походження — *судја / судия* (*суддя*, *судия*, від суд, псл. sōdъ; загальноприйнятої етимології не має; здебільшого виводиться

від іє. *somdhos «спільний розгляд, спільне судження, примирення» (ЕСУМ, т. 5, с. 466–467)) «*Судја* має право кожної хвили останити гру, коли взнасть се за добре» (Копана, 1900, с. 17), а також спільнослов'янську назву **розємник** (роз'ємник — мировий суддя, посередник, від роздїяти «рознімати», роздїяти, роздоймити «розняти, помирити», що походить від імати (ЕСУМ, т. 2, с. 296–297; т. 5, с. 108)) «*Розємник* має право спинити гру, коли се взнасть за добре, чи се є в наслідок смерканя ся або що люди перешкаджають в грі, або також з інших причин і є обовязанї звістити про се вижшого *судю* закладу...» (Копана, 1900, с. 16). **Найменування суддів**, що є складеними назвами, розмежовано **відповідно до функційних обов'язків** рефері під час футбольного матчу: 'головний суддя поєдинку' — **голова розємників** (*голова*, псл. *golva; іє. *gel- «щось кругле, кулясте» (ЕСУМ, т. 1, с. 550–551)) «З тих то трох є один *головою розємників*, котрому оба останні суть підрядні» (Копана, 1900, с. 11) і синонімічні назви 'бічних суддів на лініях' — **судја межовий** і **судија граничний** «*Голова* рішає во всіх приключаях в середині ігрища а оба останні "*судји межови*" пильнують межі і пивки, коли виїде з гри...» (Копана, 1900, с. 11), «Дальше назначить ся двох *судијив граничних*, котрих повинностию є сторожити над тим, коли пивка є поза грою і котрому товариству належить ся копати з кута, або від брамки...» (Копана, 1900, с. 16).

Чималою за обсягом є підгрупа **назв гравців у футболі**, з-поміж яких варто виокремити **найменування футболістів відповідно до функційних обов'язків і місця розташування на полі**. Критерієм, що визначав функційні обов'язки гравців, був вибір для них відповідних позицій — 'розставляння футболістів на полі' — **розставленє гравців** (*розставленє* (розставлення), від розставляти, походить від стати, псл. statī — «ставати, стати, становитися, починати, стояти» (ЕСУМ, т. 5, с. 399–400); *гравч*, від грати, псл. *jъgrati < *ьgrati; іє. *aig- «різко рухатися» (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) «Головною річею по тих приготовлених є *розставленє гравців*» (Копана, 1900, с. 6), 'розташування, місце гравця' — **місце гравця** (*місце*, від псл. *město (ЕСУМ, т. 3, с. 484)), для називання яких запропоновано живати питомі складені назви «Если грає ся частїше зістають обі сторони через цілії час ті самі а одиноким *гравцам* лишають ся також тривало жіх *місця*...» (Копана, 1900, с. 5).

На позначення 'футболіста, який грає у воротах', Володимир Лаврівський використав дві назви — просту власне українську — **воротар** (*воротар* «поріг під воротами», від ворота, псл. *vorta, мн. від *vorto,

пов'язаного з дієсловом **ver-ti* «запирати» і іменником *вогь* «огорожа» (ЕСУМ, т. 1, с. 428)) і складену гібридну — *сторож брамки* (*сторож*, псл. **stergti* / *sterkti* «стерегти» (ЕСУМ, т. 5, с. 410–411, 428)) «Найліпшого з гравців назначить за *сторожа брамки* “воротара” (1. 7)» (Копана, 1900, с. 6), першу з яких вживано частіше.

Найближчу до воротаря ланку творять ‘гравці захисту, захисники’, яких Володимир Лаврівський називав терміносполученням *друга залага* (*залага* «гарнізон; охорона; засада», псл. *ležati* «лежати» (ЕСУМ, т. 2, с. 229; т. 3, с. 212–213)) «Вони суть *другою залогою* і мають старати ся копати далеко пивку по можности до середини ігрища до своїх передових» (Копана, 1900, с. 6). Для найменування ‘захисника’ в посібнику Володимира Лаврівського використано три синонімічні номінації: питому — *позадний* («задній», від зад, псл. *zađь* (ЕСУМ, т. 2, с. 222)), позичену з англійської мови назву — *bak*⁸ [нормативне написання англійською — *back*] (з англ. *back* — захисник у спортивних іграх з м’ячем (СІС, с. 159)) і питому двокомпонентну терміносполучку — *сторож границі* (*сторож*, псл. **stergti* / *sterkti* «стерегти» (ЕСУМ, т. 5, с. 410–411, 428); від *границя* «кордон», псл. *granica*, похідне від *grānā* «грань, край» (ЕСУМ, т. 1, с. 584), на початку ХХ ст. словом *границя* називали воротарську лінію футбольного поля) «2. і 3. (англ. *baks* = «позадні»), котрі розуміють пивку добре до далекости копати, назначають за *сторожів границі*» (Копана, 1900, с. 6). Найфункційнішою була однослівна питома лексема *позадний*.

Середню ланку гравців на футбольному полі становить ‘півзахист’, для номінування якого Володимир Лаврівський вживав назву *перша залага* (*залага* «гарнізон; охорона; засада», псл. *ležati* «лежати» (ЕСУМ, т. 2, с. 229; т. 3, с. 212–213)), а для називання ‘півзахисника’ використано три синонімічні лексеми: питому — *заложник* (від *залага* «гарнізон; охорона; засада» (ЕСУМ, т. 2, с. 229) і *лежати*, псл. *ležati* < **legti*, **ložiti* < **logītei*) (ЕСУМ, т. 3, с. 212–213)), позичену з французької мови лексему *резервіст* (від франц. *réserviste* — який перебуває в резерві (СІС, с. 791))

⁷ Цифра після назви ампула футболіста або перед нею у прикладах із підручника Володимира Лаврівського є вказівкою номера, під яким гравець виходив на поле.

⁸ Імовірно, відхилення від нормативного написання англійської лексеми *bak/back* зумовлено тим, що Володимир Лаврівський перекладав правила гри в футбол не з англійського оригіналу. Він послуговувався перекладною працею чеського колеги Йозефа Кленки й припустився опіски через неоднакове звучання й написання цього слова в англійській мові.

й англійський футбольний термін-варваризм *halfbak*⁹ [нормативне написання англійською — *half-back*] (хавбек, англ. *half-back*, від *half* — напів і *back* — захисник — напівзахисник (СІС, с. 958)) «До першої залоги назначує ся гравців 4., 5. і 6. (англ. *halfbaks* = *заложенники (резервісти)*), котрі вміють добре бігати і також в копаню визнають ся» (Копана, 1900, с. 6); найчастотніше вживано питомий термін *заложенник*.

Для найменування 'гравців лінії атаки — нападників' Володимир Лаврівський використав низку синонімічних лексем: варіантні питомі назви *гарцівник/гарцовник* (*гарцівник* «вершник», від гарцювати «скакати, бігати», очевидно, запозичення з польської і чеської мов; пол. *harcować* «гарцювати; (старе) битися одному перед військом», старе *harc* «поєдинок перед боєм», чes. старе *harcovati* «розпочинати стрілянину, напад; скакати», *harc* «поєдинок перед боєм» (ЕСУМ, т. 1, с. 478)), власне українські лексеми *черговий* (від чергувати «вартувати, змінювати одне одним»; черга «послідовність, певний порядок у часі, русі; група людей, що стоять одне за одним, плетениця; ряд пострілів» (ЕСУМ, т. 6, с. 299–300)) і *передовий* (від перед «передня частина» (ЕСУМ, т. 4, с. 340–341)) та позичений з англійської футбольної термінології варваризм *forward* (англ. *forward* — гравець передньої лінії, який нападає (СІС, с. 947)) «Останніх гравців поставить ся в ряд розставлені, творячі приступну купу; назвемо їх «*гарцовниками*» або «*черговими*» (= *forwards*)» (Копана, 1900, с. 6–7), «...вони [позадні] не гонять ніколи пивки, але завсігди лише копають подаючи її до переду заложникам або *передовим* своїм» (Копана, 1900, с. 9). Для найменування 'центрального нападника' вжито синонімічні складені назви — *середній передовий* (*середний* (середній), від середина, що походить від псл. **serda* «середина» (ЕСУМ, т. 5, с. 218); *передовий*, від перед «передня частина» (ЕСУМ, т. 4, с. 340–341)) «Передові (*гарцівники*) грайте в хосен цілости і подавайте собі добре пивку, іменно щоби зігралися оба крила з *середнім передовим*...» (Копана, 1900, с. 8) і *середуций передовий* (*середуций*, від середина, що походить від псл. **serda* «середина» (ЕСУМ, т. 5, с. 218)) «Часом при тімто подаваню помагають також заложники, щоби дістати пивку з одного крила до дру-

⁹ Можливо, порушення орфографічної норми в передаванні англійської лексеми *halfbak/half-back* пов'язане з тією самою причиною: Володимир Лаврівський припустився опіски, пов'язаної з неоднаковим звучанням і написанням цього слова в англійській мові, бо перекладав правила гри в футбол не з англійського оригіналу, а з перекладної праці чеського колеги Йозефа Кленки.

гого, потім їде пивка за *середуцим передовим*» (Копана, 1900, с. 8), а для найменування ‘нападника, який грає на крилі поля’, назву **криловий** («крайній облавник», від крило «літальний орган», псл. *kridlo*, **skridlo*, іс. **skrei*- (ЕСУМ, т. 3, с. 92); від термінного значення лексеми *крило* — фланг — у футбольній лексиці початку ХХ ст.) «Так поступають і подають собі *крилові* зі середним пивку, щоби минули ся з неприятелими аж близько до границі неприятелів...» (Копана, 1900, с. 8) і багатозначну лексему — **крило** «Передові (гарцівники) грайте в хосен цілости і подавайте собі добре пивку, іменно щоби зігралися оба *крила* з середним передовим...» (Копана, 1900, с. 8), яка, крім назви флангового нападника, йменувала й місце його розташування — **крило** — ‘лівий чи правий край поля’ «Часом при тімто подаваню помагають також заложники, щоби дістати пивку з одного *крила* до другого...» (Копана, 1900, с. 8), від назви якого й утворено вторинне значення цієї лексеми — ‘нападник, який грає на крилі, фланговий нападник’. У цій підгрупі назв футболістів кількість позичених термінів є більшою, аніж в інших групах футбольних номінацій, у яких використано поодинокі позики, а наявність кількох синонімічних назв на позначення одного футбольного поняття свідчить про пошук найвідаліших відповідників до чужомовних назв.

Для найменування ‘очільника команди, її капітана’ (обов’язки тренера і капітана команди на зламі ХІХ–ХХ ст. поєднувала одна особа) використано низку синонімічних власне українських і успадкованих назв — **начальник** (запозичення зі старослов’янської мови «начальник, зачинатель», утворене від начало — «початок, влада» (ЕСУМ, т. 4, с. 53)), **вожжай** (вождь, псл. **vodjъ*, утвореного від дієслова *voditi* «водити» (ЕСУМ, т. 1, с. 416)), **привідця** (провідник, від вести, псл. *vesti*, **vedti* (ЕСУМ, т. 1, с. 363–364)) «Кожда з обох сторін має свого *начальника* (*вожжая*, *привідцю*), котрому всі мають бути послушні...» (Копана, 1900, с. 5), першу з яких вживано найчастотніше. Для називання одноклубників, ‘гравців тієї самої команди’ вживано семантично переосмислені загальноновживані назви **сусіди** (*сусід*, псл. *sqšedъ* «який сидить поруч» (ЕСУМ, т. 5, с. 482)) «Томуто середному передають оба крила мірними копами пивку, щоби він јјї до переду гнав, причім јјї правїї і лівїї *сусід* йому помагає...» (Копана, 1900, с. 8) або **товарискі гравчі** (*товариський*, від товариш, запозичення з тюркських мов (ЕСУМ, т. 5, с. 586)) «Задача *товариских гравчів*» (Копана, 1900, с. 8), а для іменування ‘гравців команди-суперниці’ — **вороги** (*ворог* — недруг, псл. **vorgъ* — ворог, лиходій, іс. **urg-* означало

«переслідувати, кидати, мучити» (ЕСУМ, т. 1, с. 426)) «Головним старанем їх є задержуванем, копанем і подаванем пивки, боронити *ворогам* в поступі проти питоміј брамці...» (Копана, 1900, с. 7) чи *неприятелі* (*неприятель* — ворог, супротивник, від прияти — «сприяти», псл. *rǫjati (ЕСУМ, т. 4, с. 586)) «*Неприятелям* не є дозволено приближати ся до пивки, аніж на 5 м. при копненю» (Копана, 1900, с. 14).

Ще кілька **назв футболістів** уживано **відповідно до особливостей ігрового моменту** — ситуації, у якій опинявся гравець під час певного епізоду гри, наприклад, ‘футболіст, який отримав попередження за порушення правил’, мав назву *упімненіј* (від упімнути, упоминати «нагадувати», псл. ротьпѣти «згадувати» (ЕСУМ, т. 4, с. 508–509)), а ‘вдруге попереджений’ — *упімненіј повторно* або *виключеніј з гри* (*виключений*, від виключати, ключитися — трапитися, від клюкати, псл. kljukati — «клювати, рубати» (ЕСУМ, т. 2, с. 468)) — ‘вилучений із поля’, що було об’єктивним наслідком повторного порушення правил гри «Хтоби, *повторно упімненіј*, на звичайне поведене незважав, нехай буде *зі гри виключеніј*» (Копана, 1900, с. 10). Найменування *кидаючий пивку* (*кидаючий*, від кидати, псл. *kudati (ЕСУМ, т. 2, с. 429–430); [пилка] «м’яч», пол. piłka утворено від старого ріла, що походить від лат. pila «м’яч, куля» (ЕСУМ, т. 4, с. 368)) мав ‘гравець, який вкидав м’яч на поле з-за меж’ «*Кидуючіј* нехай оберне ся лицем до ігрища, взнесе обома руками над голову *пивку* і вкине її в напрямі до-вільним до ігрища» (Копана, 1900, с. 13).

Кілька українських за походженням лексем використано для **називання команди** — *сторона* (псл. *storna (ЕСУМ, т. 5, с. 428)), *дружина* (*дружина* «загін, почет», від друг, пол. druh (з укр. чи бр.), псл. *drugъ «товариш, приятель», що виводиться з іє. dhreu- / dhru «міцний, тривкий, надійний, вірний» (ЕСУМ, т. 2, с. 133–134)) «Учасники гри (22) розділить ся в якиј нібудь спосіб, најліпше жребом на дві *сторони* (*дружини*)» (Копана, 1900, с. 5) і *товариство* (від *товариши* — запозичення з тюркських мов (ЕСУМ, т. 5, с. 586)) «Дальше назначить ся двох судијів граничних, котрих повинностию є сторожити над тим, коли пивка є поза грою і котрому *товариству* належить ся копати з кута, або від брамки...» (Копана, 1900, с. 16).

Назви моментів футбольного матчу й ігрових ситуацій на полі

В одній із двох найбільших за наповнюваністю груп — **назв моментів матчу й ігрових ситуацій** — переважають складені номінації, проте

зафіксовано й кілька простих назв: **похибка** (від хибити «допускати хиби в чому-небудь, помилятися», псл. хубіті (ЕСУМ, т. 6, с. 172)) — ‘помилка, порушення правил’ «Коли хто грає похибно, нарушивши правила 2., 5., 6., 8., 9., 10. або 16. має бути дозволене вільне копнене товариства неприятелів на місци, где стала ся похибка» (Копана, 1900, с. 17), **фука** (псл. гока (ЕСУМ, т. 5, с. 136–137)) — ‘заборонена в футболі гра рукою’ «“Фука” є діткнути ся пивки рукою або раменами во грі» (Копана, 1900, с. 18), **карність** (від карний, кара, псл. кара з похідним від нього дієсловом karati (або навпаки) пов’язане з koriti (укр. корити) (ЕСУМ, т. 2, с. 381)) — ‘дисциплінованість, дотримання правил гри, підкорення засадам гри’ «...виграти може лише та сторона, котра визначає ся ліпшою карністю...» (Копана, 1900, с. 9).

Однією з центральних назв цієї групи є віддієслівний іменник **копнене** (*копнене* (копнення, однократна дія) — від копати «ударяти, бити, штовхати ногою», пол. कराś «бити (ногою)», псл. кораті «бити ногою в землю», іє. кораті «бити» (ЕСУМ, т. 2, с. 565)) — ‘удар у м’яч’, утворений від назви найважливішої у футболі дії — *копати м’яч* «Неприятелям не є дозволено приближати ся до пивки, аніж на 5 м. при *копненю*» (Копана, 1900, с. 14). З цією лексемою утворено низку терміносполук на позначення **різновидів ударів у м’яч у футболі**, зокрема синонімічні назви ‘вільного удару з місця’: **копнене з місця** (*місце* «простір, місцевість» (ЕСУМ, т. 3, с. 484)) «*Копнене з місця* робить ся тим способом, що пивку положить ся на землі а граючиј стоячи або з розбігом копне пивку» (Копана, 1900, с. 17), **вільне копнене** (*вільний*, від воля, псл. volja, пов’язане чергуванням голосних з velēti «веліти» (ЕСУМ, т. 1, с. 423)) «Роземник має право в кождим приклячаю дозволити на *вільне копнене* хотяј би жаден з грачів сего не жадав...» (Копана, 1900, с. 16). Різновидом вільного удару є ‘перший удар у матчі зі середини поля’, для називання якого в підручнику Володимира Лаврівського використано двокомпонентну терміносполуку **перше копнене** «По кождім здобутю брамки має *перше копнене* програвша сторона» (Копана, 1900, с. 7) і синонімічні багатоконпонентні назви ‘удару зі середини поля’ — **копнене з середини ігрища** (*середина*, від псл. *serda «середина» (ЕСУМ, т. 5, с. 218); *ігрище*, від грати, псл. *jъgrati < *ъgrati; іє. *aig- «різко рухатися» (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) «*Копнене з середини*, від границі і з кута *ігрища* суть вільними копненнями...» (Копана, 1900, с. 15) і **копнене з місця з середини ігрища** «Гру зачинає ся *копненем з місця*, котре робить ся з *середини ігрища* в напрямі

проти границі неприятелів...» (Копана, 1900, с. 12). Інший різновид вільного удару — ‘удар із лінії воріт’ мав найменування *копнене від границі ігрища*, а ще один вид вільного удару — ‘удар з кута поля, кутовий удар’ — назву *копнене з кута ігрища* (*кут*, псл. *kōtь; споріднене з лат. *campus* «поле», іє. *kam- (*kam-tho-), *kam-p «згинати» (ЕСУМ, т. 3, с. 161)) «Копнене з середини, від границі і з кута ігрища суть вільними копненнями...» (Копана, 1900, с. 15). Назву багаторазової повторюваної дії, вираженої віддієслівним іменником *копане*, використано в терміносполуці *копане пивки* (*копане* (копання) — від копати «ударяти, бити, штовхати ногою», пол. *korac* «бити (ногою)», псл. *korati* «бити ногою в землю», іє. *korati* «бити» (ЕСУМ, т. 2, с. 565); [*пилка*] «м’яч», пол. *piłka* утворено від старого *piła*, що походить від лат. *pila* «м’яч, куля» (ЕСУМ, т. 4, с. 369)) — ‘копання м’яча’, а віддієслівний іменник *подаване* — ‘подавання м’яча, пасування’ — зафіксовано у терміносполуці *подаване пивки* (*подаване* (подавання), від подавати, що походить від дати, давати, псл. *dati*, *davati* (ЕСУМ, т. 2, с. 13–15)) «Головним старанем їх є задержуванем, *копанем* і *подаванем пивки*, боронити ворогам в поступі проти питомій брамці...» (Копана, 1900, с. 7), що називають найчастіше повторювані моменти гри.

Важливим елементом початку гри є *вибір брамки* (*вибір*, від брати, псл. *brati* (ЕСУМ, т. 1, с. 247–249); *брамка* — від пол. *bramka* — ворота (ЕСУМ, т. 1, с. 233)) — ‘вибір воріт на початку матчу, який суддя визначає жеребом’ «Начальники межі собою рishать жребом, котрому належить ся *вибір брамки* і котриј має починати гру» (Копана, 1900, с. 6), а *кульмінаційним її моментом* є здобуття воріт суперника, яке в підручнику Володимира Лаврівського має двокомпонентні назви різної структури: *здобута брамка* (*здобутий*, від здобути, що походить від добути, псл. *dobuti* (ЕСУМ, т. 2, с. 98–99)) — ‘здобуті ворота, гол’ «*Брамка* є *здобута*, коли пивка перелетить брамкою т. є. межі обома жердками і під поперечним деревом брамки» (Копана, 1900, с. 12), *здобуте брамки / брами* (*здобуте* (здобуття), від здобути та від добути, псл. *dobuti* (ЕСУМ, т. 2, с. 98–99)) — ‘здобуття воріт, гол’ «По кождім *здобутю брамки* має перше копнене програвша сторона» (Копана, 1900, с. 7), «По *здобутю брами* має копнене з місця програвше товариство...» (Копана, 1900, с. 12) і трикомпонентне найменування *здобуте брамки неприятельској* (*неприятельський*, від неприятель — ворог, супротивник, від прияти — «сприяти», псл. *grĭjati (ЕСУМ, т. 4, с. 586)) «Цілею гри є оборона *брамки*

домашної і *здобує неприятельскої*» (Копана, 1900, с. 7). Для розмежування зарахованого і незарахованого гола вживано антонімічних терміносполучень: *здобує брамки важне* (*важний* «важливий», від вага — важливість, запозичено з давньовірхньонімецької мови, можливо, через польську, двн. waga «ваги» (ЕСУМ, т. 1, с. 317–318)) — ‘здобуття воріт зараховано’ «Пивка є во грі як скоро була відкопнена; *здобує брамки* тимто копненем є *важне*» (Копана, 1900, с. 17) і *здобує брамки неважне* (*неважний* «неважливий», від вага (ЕСУМ, т. 1, с. 317–318)) — ‘здобуття воріт не зараховано’ «*Здобує брамки є неважне*, коли сталося вільним копненем, крім припадку, наведеного в § 13...» (Копана, 1900, с. 14).

Для називання інших важливих моментів гри використано аналітичні терміни: *задержуванє пивки* (*задержуванє* (задержування), від задержувати, походить від держати — тримати, псл. *d^hzati «тримати, володіти» походить з іс. *dheredh- «тримати, міцно тримати, міцний» (ЕСУМ, т. 2, с. 39)) — ‘зупинка м’яча’ «Головним старанем їх є *задержуванєм*, копанем і подаванем *пивки*, боронити ворогам в поступі проти питомій брамці...» (Копана, 1900, с. 7), *оборона брамки* (*оборона*, від боронити — захищати, псл. *borniti, похідне від *bornъ «сварка, битва, боротьба» (ЕСУМ, т. 1, с. 233)) — ‘захист воріт’ «Нехаї живає до *оборони брамки* завсїгди обох рук, щоби міг непохибно зхопити пивку або відбити її далеко» (Копана, 1900, с. 9). За допомогою двокомпонентних терміносполук окреслено ігрові моменти: *хвиля копнення* (*хвиля* «хвилина, короткий відрізок часу, мить», запозичене з німецької мови за посередництвом польської, нім. Weile «певний час» (ЕСУМ, т. 6, с. 166)) — ‘момент удару в м’яч’, *хвиля киненя* (*киненя* (кинення), від кинути, кидати, псл. kydati (ЕСУМ, т. 2, с. 429–430)) — ‘момент вкидання м’яча’, *грач «за грою»* (*грач*, *гра*, від «грати» (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) — ‘гравець у положенні поза грою’ «Коли грач копає пивку, або коли кине її через межу, є при тім кождиі *грач “за грою”*, що стоїт ближше границі неприятелів, аніж граючіи а тому не сміє діткнути ся пивки, ані жадному грачеви перешкаджати, скорше аж буде ними grano (т. є. аж її хто нібудь діткне ся), хиба, коли в *хвилі копнення* або *киненя* суть три грачі питомі ближше границі» (Копана, 1900, с. 13) й антонімічних назв *пивка в грі* ([пилка] «м’яч», пол. piłka утворено від лат. pila «м’яч, куля» (ЕСУМ, т. 4, с. 369)) — ‘м’яч у грі’ та *пивка за грою* — ‘м’яч поза грою’ «Відібе ся *пивка* від жердки або поперечного дерева і влетить назад до ігрища —

є в грі; дістане ся пивка через границі або через межі ігрища, чи вона порушає ся по землі або летить в воздуху, *є за грою*» (Копана, 1900, с. 12–13).

Чималу за обсягом підгрупу охоплюють **назви порушень правил гри та належне їх дотримання: *задержанє правил гри*** (*задержанє* (задержання), від задержувати, що походить від держати — тримати, псл. *dŕžati «тримати, володіти» походить з іс. *dheredh- «тримати» (ЕСУМ, т. 2, с. 39); *правила*, від правий — справедливий, прямий; псл. pravъ, від *prǫ-vos; споріднене з лат. pro-bus «добрий, чесний» (ЕСУМ, т. 4, с. 550–551)) — ‘дотримання правил гри’ «...в *задержанє правил гри*...» (Копана, 1900, с. 9), ***нарушенє гри*** (*нарушенє* (нарушення) — від нарушити, походить від рух, псл. рухъ (ЕСУМ, т. 5, с. 150)) — ‘порушення правил гри’ «...про кожде невинне *нарушенє гри* через тихто судїв нехай буде завідомленїй верхній судїя закладу...» (Копана, 1900, с. 15), ***небезпечне поведенє грача*** (*небезпечний*, від безпека, псл. bezreśьpъ(jь), утвореного з прийменника bez і основи іменника *reśa «турбота, клопоти» (ЕСУМ, т. 1, с. 163); *поведенє* (поведення, поводження) — від повестися, що походить від водити, псл. vesti *vedti, voditi (ЕСУМ, т. 1, с. 363–364); *грач*, від «грати» (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) — ‘небезпечна поведінка гравця’ «...коли єму [роземнику] *поведенє* котрого нибудь *грача* здає ся *небезпечним*, або що мігби во гри стати ся *небезпечним* глядить чи не має права вдати ся як се наведено передже» (Копана, 1900, с. 16), ***справедливе поведенє з неприятелями*** (*справедливий* «справжній, дійсний», від правда, псл. pravъda, похідне від pravъ «правий, справедливий» (ЕСУМ, т. 4, с. 550); *поведенє* (поведення, поводження) — від водити (ЕСУМ, т. 1, с. 363–364); *неприятель* — ворог, супротивник, від прияти — «сприяти», псл. *prĭjati (ЕСУМ, т. 4, с. 586)) — ‘справедливе поводження зі суперниками’ «г) *справедливе поведенє з неприятелями*...» (Копана, 1900, с. 9), ***безвмінковий послух начальникови*** (*безвмінковий*, від безперемінний — «неодмінний», псл. mĕnjati mĕniti, пов’язані з mĕna «зміна» (ЕСУМ, т. 3, с. 479–480); *послух* — від псл. sluxъ «слух» (ЕСУМ, т. 5, с. 310–311); *начальник* — запозичення зі старослов’янської мови, утворене від начало — «початок, влада» (ЕСУМ, т. 4, с. 53)) — ‘неодмінне, беззастережне виконання розпоряджень капітана’ «Від кожного грача жадає ся: а) *безвмінкового послуху начальникови*...» (Копана, 1900, с. 9).

Докладно представлено в підручнику Володимира Лаврівського **назви різних порушень правил гри: *зупин*** (від зупинити, зупиняти, що походить від п’ясти «випинати, витріщати», псл. pęti, rьnъ, іс. *(s)rep-

«натягувати, прясти» (ЕСУМ, т. 2, с. 283; т. 4, с. 650–651)) — ‘затримування суперника’, **друлене** (*друлене* (друлення), від друлити, друляти «штовхати, кидати», споріднене з трутити «штовхнути, пхнути») (ЕСУМ, т. 2, с. 135; т. 5, с. 661)) — ‘штовхання суперника’, **бите неприятеля** (*бите* (биття), від бити, псл. *biti*, походить від іє. *bhej(ə) (ЕСУМ, т. 1, с. 186–187); *неприятель* — ворог, супротивник, від прияти — «сприяти» (ЕСУМ, т. 4, с. 586)) — ‘биття суперника’, **приставляє ніг / підставляє ніг неприятеливі** (*приставляє* (приставляння), *підставляє* (підставляння), від приставляти, підставляти, що походить від ставити. псл. *staviti* (ЕСУМ, т. 5, с. 389–390); *нога*, псл. *noga* (ЕСУМ, т. 4, с. 108)) — ‘підставляння ніг суперникові, підніжка’, **копанє неприятелив** (*копанє* (копання) — від копати «ударяти, бити, штовхати ногою», пол. *korąć* «бити (ногою)», псл. *koratī* «бити ногою в землю», іє. *koratī* «бити») (ЕСУМ, т. 2, с. 565); *неприятель* — ворог, супротивник, від прияти — «сприяти» (ЕСУМ, т. 4, с. 586)) — ‘копання суперників’ *«Зупин, друлене, бите, приставляє ніг або копанє неприятелив строго наказує ся»* (Копана, 1900, с. 9), *«“Підставляє ніг” є нарошна постава грача така, аби хтось з неприятелив впав через ногу его»* (Копана, 1900, с. 18), **ношенє пивки** (*ношенє* (ношення), від носити, нести, псл. *nesti* (ЕСУМ, т. 4, с. 77, 113); *пивка* [пилка] «м’яч», пол. *piłka* утворено від старого *piła*, що походить від лат. *pila* «м’яч, куля») (ЕСУМ, т. 4, с. 369)) — ‘носіння м’яча, коли воротар тримає м’яч у руках довше, ніж дозволено’ *«“Ношенє пивки” стає, коли грач (воротар) держить її довше, аніж зробить два кроки»* (Копана, 1900, с. 18).

Назви дій у футболі

Найбільшою за наповнюваністю є група **назв дій у футболі**, які виражені дієсловами та дієслівними терміносполуками. Організація та проведення футбольної гри мала складену питому назву **заводити гру** (*заводити*, від завід — початок, що походить від вести, водити, псл. *vesti*, **vedti*, *voditi* (ЕСУМ, т. 1, с. 363–364); *гра*, від «грати») (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) — ‘проводити гру, починати проведення ігор’ *«Гру заводить ся — лише вчасно на весну і в осені — в студених порах року...»* (Копана, 1900, с. 10), сам ігровий процес названо дієсловом **грати** (*грати*) (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) — ‘грати в футбол’, а підготовка до гри передбачала тренування футболістів, що окреслювано назвою **вправляти ся** (*вправляти*, від правий, псл. *pravъ* (ЕСУМ, т. 4, с. 550–551)) — ‘тренува-

тися' «Если *грає ся* частіше зістають обі сторони через цілії час ті самі а одиноким грачам лишають ся також тривало жіх місця, щоби кождії порядно *вправив ся* в здібности, що має зробити, если его сторона має виграти» (Копана, 1900, с. 5). Процедуру кидання жеребу перед початком матчу для того, щоб визначити першість тієї чи тієї команди у виборі воріт і права першого удару з центра поля, названо за допомогою кількох синонімічних словосполучень: **метати жеребе** (*метати* «кидати», псл. *metati* (ЕСУМ, т. 3, с. 448–449); *жеребе* (жереб) — «жеребок [ділянка землі]», *žerbjь, від іє. *gerbh- «дряпати, насікати» (ЕСУМ, т. 2, с. 193)) — ‘кидати жереб’, **вибирати перше копненє** (*вбирати*, від брати, псл. *byrati*, похідне від іє. *bher- «носити, приносити» (ЕСУМ, т. 1, с. 247–249); *копненє* (копнення) — від копати «ударяти, бити, штовхати ногою», пол. *korac* «бити (ногою)», псл. *korati* «бити ногою в землю», іє. *korati* «бити» (ЕСУМ, т. 2, с. 565)) — ‘вбирати, хто має право першого удару на початку матчу’, **вбирати брамку** (*вбирати*, від брати (ЕСУМ, т. 1, с. 247–249); *брамка*, від пол. *bramka* — ворота (ЕСУМ, т. 1, с. 233)) — ‘вбирати ворота на початку матчу’ «Перед початком гри *метає ся жеребе* а в чію користь рішила доля тої *вбирає*, або *перше копненє*, або *брамку*» (Копана, 1900, с. 12), **рішати жребом вибір брамки** (*рішати* — розв’язувати, псл. *otrěšiti (ЕСУМ, т. 5, с. 97–98); *жреб* (жереб) — «жеребок» (ЕСУМ, т. 2, с. 193); *вбір*, від вбирати, брати (ЕСУМ, т. 1, с. 247–249)) — ‘вирішувати жребом вибір воріт’, **рішати жребом, котриї має починати гру** (*рішати* — розв’язувати, псл. *otrěšiti (ЕСУМ, т. 5, с. 97–98); *починати*, почати, псл. роґѣти, роїнати (ЕСУМ, т. 4, с. 545–546)) — ‘вирішувати жребом, котра команда починає «Начальники межі собою *рішать жребом*, котрому належить ся *вбір брамки* і *котриї має починати гру*» (Копана, 1900, с. 6).

Найбільшу кількість номінацій футбольних дій гравців утворено від центральної у цій терміносистемі дієслівної словосполуки **копати пивку** (*копати* «ударяти, бити, штовхати ногою», пол. *korac* «бити (ногою)», псл. *korati* «бити ногою в землю», іє. *korati* «бити» (ЕСУМ, т. 2, с. 565); *пивка* [пилка] «м’яч» (ЕСУМ, т. 4, с. 369), *piłka*, *pożyczka z łac. piła* (Brückner, 1998. s. 414)) — ‘копати, вдаряти м’яч ногою’, яка згодом стала мотиваційною базою для творення питомої назви футбольної гри — *копаний м’яч* «2. і 3. (англ. *backs 10* = “позадні”), котрі розуміють *пивку* добре

¹⁰ Нормативне написання англійською мовою — *backs*.

до дадекости *копати*, назначають за сторожів границі» (Копана, 1900, с. 6). Зафіксовано й розщеплену назву цієї дії — *перевести копненє* (*перевести*, від вести, псл. *vesti*, **vedti* (ЕСУМ, т. 1, с. 363–364); *копненє* (копнення), від *копати* «ударяти, бити, штовхати ногою (ЕСУМ, т. 2, с. 565)) — ‘копнути м’яч’ «Тојето вільне копненє робить ся з котрого ни-будь місця віддаленого від мети 11 м. такто: всі грачі стоять најменше 5,5 м. віддалені від пивки кромі грача, котриј *копненє перевести* має і кромі воротаря...» (Копана, 1900, с. 17). Виконання різних вільних ударів окреслено терміносполуками: *копати [пивку] з кута* (*кут*, псл. **kočъ* (ЕСУМ, т. 3, с. 161)) — ‘виконувати кутовий удар’, *копати [пивку] від брамки* (*брамка* — ворота (ЕСУМ, т. 1, с. 233)) — ‘виконувати удар від воріт’ «Дальше назначить ся двох судијів граничних, котрих повинностию є сторожити над тим, коли *пивка* є поза грою і котрому товариству належить ся *копати з кута*, або *від брамки*, або також вкинути до ігрища з межі пивку...» (Копана, 1900, с. 16).

Невелику підгрупу назв дій охоплюють **номінації способів завдан-ня удару в м’яч**: *копати пивку на землі* (*земля*, псл. **zemja* (ЕСУМ, т. 2, с. 259)) — ‘копати м’яч на землі’, *копати пивку в леті* (*лет*, від летіти, псл. *letěti*, *lětati* (ЕСУМ, т. 3, с. 226–227)) — ‘копати м’яч, що летить’ «Воротареві треба вміти *копати пивку на землі і в леті*...» (Копана, 1900, с. 9), *копнути пивку з розбігом* (*розбіг*, від бігти, псл. *běg* / *běž* ‘утікати з переляку» (ЕСУМ, т. 1, с. 190–191)) — ‘копнути м’яч із розбігу’ «Копненє з місця робить ся тим способом, що пивку положить ся на землі а граючіј стоячи або з *розбігом копне пивку*» (Копана, 1900, с. 17), *копнути пивку назад* (*назад*, від зад, псл. *zaď* (ЕСУМ, т. 2, с. 222)) — ‘копнути м’яч назад’ «...тоті старають ся, щоби *пивку* тілом задержати, або їїј *назад копнути*» (Копана, 1900, с. 7), *копати до далекости* (*далекість*, від даль, псл. *daľ* (ЕСУМ, т. 2, с. 10)) — ‘далеко копати м’яч’ «Заложники щоби вміли добре *копати до далекости*...» (Копана, 1900, с. 8), *копати непохибно* (*непохибно*, від хибити «допускати хиби в чому-небудь, помилятися», псл. *xubitі* (ЕСУМ, т. 6, с. 172)) — ‘точно копати м’яч’ «...є завсєгди најоборотніјшиј передовіј, котриј вміє пивку добре гнати і *непохибно копати*...» (Копана, 1900, с. 8), *копнути пивку зі споду* (*зі споду*, від спід, що походить від *під* «низинне місце», псл. *rodъ* «низ» (ЕСУМ, т. 5, с. 373; т. 4, с. 387–388)) — ‘копнути м’яч знизу’ «Начальник, або той, кого начальник іменує, розбігши ся около трема кроками, *копне зі споду пивку* проти межі неприятелів...» (Копана, 1900, с. 7).

Інші дії з м'ячем у футбольній грі мали такі назви: **приїмити пивку** (*приїмити*, від імати «брати, ловити, хапати», псл. *imatī* (ЕСУМ, т. 2, с. 296–297)) — ‘прийняти м'яч’ «Томуто середньому передають оба крила мірними копами пивку, щоби він її до переду гнав, причім її правиї і лівії сусід йому помагає тим, що поступають в малим віддаленю по стороні перед ним, приготовлені *приїмити* кождої хвилі від него пивку і гнати її даліше...» (Копана, 1900, с. 8), **відбивати пивку головою** (*відбивати*, від бити, псл. *biti*, *bojь*, утворення від двох різновидів того самого кореня; походить від іє. **bhei*(ə) / *bhoi*- (ЕСУМ, т. 1, с. 186–187); *голо-ва*, псл. **golva*; іє. **gel*- «щось кругле, кулясте» (ЕСУМ, т. 1, с. 550–551)) — ‘відбивати м'яч головою’, **передавати пивку копненєм** (*передавати*, від дати, псл. *dati*, *davati* (ЕСУМ, т. 2, с. 13–15)) — ‘передавати м'яч за допомогою пасу, копання до одноклубника’, **наганяти пивку** (*наганяти*, від гнати, ганяти, псл. *gьnati* (ЕСУМ, т. 1, с. 534–535)) — ‘бігти з м'ячем, дриблінгувати’ «...вони [заложники] не мають пивки головою відбивати, но завсігди копненєм передавати передовим, що є вигідніше, як наганяти їм пивку» (Копана, 1900, с. 8), **задержувати пивку** (*задержувати*, від держати «тримати», псл. **dъžati* «тримати, володіти», походить з іє. *dheregh-* (ЕСУМ, т. 2, с. 39)) — ‘зупиняти, затримувати м'яч’, **прикопнути пивку** (*прикопнути*, від копати «ударяти, бити, штовхати ногою (ЕСУМ, т. 2, с. 565)) — ‘подавати м'яч, пасувати’ «Вони мають старатися *задержувати* і копати пивку, бачити, щоби ся не дістала за межі, гнати її назад в неприяельскій окіл, помагати як передовим так і позадним а іменно *прикопнути* (*подавати*) пивку передовим» (Копана, 1900, с. 6), **подавати пивку** (*подавати*, від дати, псл. *dati*, *davati* (ЕСУМ, т. 2, с. 13–15)) — ‘пасувати м'яч’, **знати пивку** (*знати*, псл. *gьnati* (ЕСУМ, т. 1, с. 534–535)) — ‘бігти з м'ячем’ «Передові (гарцівники) грайте в хосен цілости і *подавајте* собі добре пивку, іменно щоби зігралися оба крила з середним передовим, що є завсігди најоборотнішії передовії, котрії вміє пивку добре *знати*...» (Копана, 1900, с. 8), **діткнутися пивку** (*діткнутися*, від ткнути, походить від тикати, псл. *tykati* (ЕСУМ, т. 5, с. 565–567, 583)) — ‘торкнутися м'яча’ «Грач, котрий вкинув до ігрища пивку, не сміє скорше грати, аж *діткне ся пивку* хтонібудь з останних» (Копана, 1900, с. 13).

Наведені тут двоконпонентні терміносполуки часто доповнювано одним чи кількома складниками для уточнення значень цих назв: **знати пивку до переду** (*знати*, псл. *gьnati* (ЕСУМ, т. 1, с. 534–535); *перед* «пере-

дня частина», псл. *perǫdъ «перед», утворене від прийменника *perǫdъ «перед» (ЕСУМ, т. 4, с. 340–341)) — ‘бігти з м’ячем уперед’ «Коли їм се невдасть ся і коли пивка перелетить їм над головами, старають ся грачі в залозі, щоби пивку до переду знати...» (Копана, 1900, с. 7), **подавати пивку друг другу** (*подавати*, від дати, псл. dati, davati (ЕСУМ, т. 2, с. 13–15); *друг*, псл. *drugъ «товариш, приятель» (ЕСУМ, т. 2, с. 133–134)) — ‘подавати м’яч один одному, перепасовувати одноклубникам’ «Заложники *подають* собі також часом пивку друг другу після потреби» (Копана, 1900, с. 8), **подавати пивку до переду** (*перед* «передня частина», псл. *perǫdъ «перед» (ЕСУМ, т. 4, с. 340–341)) — ‘подавати м’яч уперед, пасувати вперед’ «...вони [позадні] не гонять ніколи пивки, але завсїгди лише копають *подаючи* її до переду заложникам або передовим своїм» (Копана, 1900, с. 9), **їти з пивкою назад** (*їти*, псл. (j)iti (ЕСУМ, т. 2, с. 320–321); *назад*, від зад, псл. zadъ (ЕСУМ, т. 2, с. 222)) — ‘відходити з м’ячем назад’, **посувати ся з пивкою наперед** (*посувати ся*, від сунути, що походить від совати, псл. sovati, sunōti (ЕСУМ, т. 5, с. 341–342); *наперед*, від перед «передня частина» (ЕСУМ, т. 4, с. 340–341)) — ‘їти з м’ячем уперед’ «...з тої причини є їх повинністю ненастанно бути близько пивки і з нею враз *назад їти* або *посувати ся наперед*» (Копана, 1900, с. 7).

Низкою синонімічних терміносполук різної структури названо **дію, пов’язану зі здобуттям воріт: добути брамку** (*добути*, добувати, псл. dobyti «добути», утворене за допомогою префікса do «до-» від бути «бути»; початкове значення «перебуваючи, досягти, добутись до» (ЕСУМ, т. 2, с. 98–99)) — ‘здобути ворота, гол’, **вкопнути пивку «брамкою»** (*вкопнути*, від копати «ударяти, бити, штовхати ногою» (ЕСУМ, т. 2, с. 565); *брамка* — ворота (ЕСУМ, т. 1, с. 233)) — ‘забити м’яч у ворота’, **вкопнути пивку межі жердками** (*жердка* — «деталь воза», від жердь «дишло для повертання вітряка», псл. žędъ (<*gęd-), пов’язане чергуванням голосних з *gord- «город»; зіставлення з двн. gerta «пруг», gart «колючка; важіль» (ЕСУМ, т. 2, с. 193)) — ‘забити м’яч між стояками каркасу воріт’, **вкопнути пивку за границю до околу неприятельського** (*границя*, від нім. die Grenze — межа, «кордон», псл. granica, похідне від grānā «грань, край» (ЕСУМ, т. 1, с. 584); *оکیل* — загорожа з кілків, огорожа, загін, псл. okoľ «кругла загорожа, круг» (ЕСУМ, т. 4, с. 169); *неприятельський*, від неприятель «ворог, супротивник» (ЕСУМ, т. 4, с. 586)) — ‘забити м’яч, щоб він перетнув лінію воріт суперника’ «*Брамку добуде ся, коли вкопне ся пивку “брамкою”, т. є. межі жердками, за границю до околу непри-*

тельського» (Копана, 1900, с. 7), *вкопати пивку до брамки* — ‘здобути ворота’ «...є завжди најоборотнішіє передовіє, котріє вміє пивку добре гнати і непохибно копати, щоби міг при нагоді пивку до брамки вкопати» (Копана, 1900, с. 8), *дістати пивку до брамки неприятелів* (*дістати*, діставати, псл. *dostati* (*dostavati*) «досягти (стоячи), вистачити, достояти» є префіксальним утворенням від *stati* «стати» (ЕСУМ, т. 2, с. 92)) — ‘здобути ворота суперника’ «Обі сторони як вієско поступають і уступають, аж одніє вдасть ся *дістати пивку до брамки неприятелів*» (Копана, 1900, с. 8), *копнути пивку до мети* (*мета* — «ціль; запозичення з латинської мови; лат. *mēta* — ціль, межа, фініш» (ЕСУМ, т. 3, с. 447)) — ‘гол’ «Коли хто *копне пивку до мети* питомої через границі дістане ся до гри копненем “з кута”, т. є. з місця 1 м. віддаленого від најближшого кута ігрища через грача з товариства неприятелів» (Копана, 1900, с. 13–14).

Протилежно спрямовані дії у футболі названо антонімічними лексемами: *поступати* (від ступати, псл. *stopati* (*stopiti*) (ЕСУМ, т. 5, с. 459)) — ‘наступати, атакувати’ й *уступати* (від ступати (ЕСУМ, т. 5, с. 459)) — ‘відступати, захищатися’, що, ймовірно, є кальками польських дієслів *postępować* і *ustępować* «Обі сторони як вієско *поступають* і *уступають*, аж одніє вдасть ся дістати пивку до брамки неприятелів» (Копана, 1900, с. 8), а також *виграти* і *програти* (зафіксовано форму дієприкметника від цього дієслова — *програвший* (від грати (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) «...одиноким грачам лишають ся також тривало їх місця, щоби кождіє порядно вправив ся в здібности, що має зробити, если его сторона має *виграти*» (Копана, 1900, с. 5), «По кождім здобуттю брамки має перше копнене *програвша* сторона» (Копана, 1900, с. 7).

Назви дій, пов’язаних із виконанням функційних обов’язків футболістів різних ланок, об’єднано в чималу за наповнюваністю підгрупу: *помагати передовим при нападі* (*помагати*, від могти, псл. **mogti* «могти» (початково «тягти») (ЕСУМ, т. 3, с. 494–495); *передовий*, від перед «передня частина», псл. **perdъ* «перед», утвореного від прийменника **perdъ* «перед» (ЕСУМ, т. 4, с. 340–341); *напад*, від нападати, напасти, що походять від пасти «упасти, звалитися», псл. *pasti*, *padati* (ЕСУМ, т. 4, с. 37, 309–311)) — ‘допомагати нападникам в атаці’, *помагати позадним при обороні* (*помагати*, від могти, псл. **mogti* (ЕСУМ, т. 3, с. 494–495); *позадний* «задній», від зад, псл. *zadъ* (ЕСУМ, т. 2, с. 222); *оборона*, від боронити — захищати, псл. **borniti*, похідне від **bornъ* «сварка, битва, боротьба» (ЕСУМ, т. 1, с. 233)) — ‘допомагати захисни-

кам в обороні» «Заложники щоби вміли добре копати до далекости і добре бігати аби успішно могли *помагати передовим при* тім *нападі*, що їм скоро пивку подають і *помагають позадним при обороні...*» (Копана, 1900, с. 8), **безперестанно наглядувати гру** (*безперестанно*, від *стати*, псл. *statī* «ставати, стати, становитися, починати, стояти» (ЕСУМ, т. 5, с. 399–400); *наглядувати*, від *глядіти* «дивитися, доглядати, стежити; шукати», псл. **ględēti* (ЕСУМ, т. 1, с. 532)) — ‘постійно спостерігати за грою’, **відбити напад** (*відбити*, від *бити*, псл. *biti*, *bojъ*, утворення від двох різновидів того самого кореня; походить від іє. **bhej(ə)- / bhoi* (ЕСУМ, т. 1, с. 186–187); *напад*, від *нападати*, *напасти*, що походять від *пасти* «упасти, звалитися», псл. *pasti*, *padati* (ЕСУМ, т. 4, с. 37, 309–311)) — ‘відбити атаку суперника’ «...завданем їх є *безперестанно наглядувати гру*, не віддаляти ся далеко від границі щоби завсігди були приготовлені *напад* неприятельськij *відбити...*» (Копана, 1900, с. 6), **боронити брамку** (*боронити* — захищати, псл. **borniti*, похідне від **bornъ* «сварка, битва, боротьба» (ЕСУМ, т. 1, с. 233); від пол. *bramka* — ворота, від *боронити* «захищати, забороняти», псл. **borniti* (ЕСУМ, т. 1, с. 233)) — ‘захищати ворота’ «Коли *брамка* є загрожена, *боронить* її з *воротарем...*» (Копана, 1900, с. 9), **вживати до оборони брамки обох рук** (*вживати*, *уживати*, від *жити*, псл. *žiti* (ЕСУМ, т. 2, с. 199–200); *оборона*, від *боронити* — захищати, псл. **borniti*, похідне від **bornъ* «сварка, битва, боротьба» (ЕСУМ, т. 1, с. 233); *рука*, псл. *roka* (ЕСУМ, т. 5, с. 136–137)) — ‘захищати ворота, використовуючи обидві руки’, **зхопити пивку** (*схопити*, від *хап*, псл. *xarati* (ЕСУМ, т. 6, с. 156); *пивка* [пилка] «м’яч», пол. *piłka* утворено від старого *piła*, що походить від лат. *pila* «м’яч, куля» (ЕСУМ, т. 4, с. 369), *piłka*, *pożyczka z łac. pila* (Brückner, 1998. s. 414)) — ‘спіймати м’яч’, **відбити пивку далеко** (*відбити*, від *бити*, псл. *biti*, *bojъ*, утворення від двох різновидів того самого кореня; походить від іє. **bhej(ə)- / bhoi* (ЕСУМ, т. 1, с. 186–187); *далеко*, від *дадь*, псл. *daľь* (ЕСУМ, т. 2, с. 10)) — ‘відбити м’яч далеко’ «Нехай *вживає до оборони брамки* завсігди *обох рук*, щоби міг непохибно *зхопити пивку* або *відбити її далеко*» (Копана, 1900, с. 9) і синонімічні багатокomпонентні терміни на позначення дій у момент кидання м’яча з меж поля — **вкинути пивку з межі до гри** (*вкинути*, *вкидати*, від *кидати*, псл. *kydati* (ЕСУМ, т. 2, с. 429–430); *межа*, псл. **medjā* «середина; границя» (ЕСУМ, т. 3, с. 430–431); *гра*, від *грати* (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) — ‘вкинути м’яч у гру з бічної лінії поля’ «...“судді межові” пильнують межі і пивки, коли виїде з гри,

аби знали, хто має право *півку до гри вкинути з межі...*» (Копана, 1900, с. 11) і **вкинути півку до ігрища з межі** (*ігрище*, від грати, псл. *jъgrati < *ъgrati; іє. *aig- «різко рухатися» (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) — ‘вкинути м’яч на поле з межі’ «Дальше назначить ся двох судиїв граничних, котрих повинностию є сторожити над тим, коли півка є поза грою і котрому товариству належить ся копати з кута, або від брамки, або також *вкинути до ігрища з межі півку...*» (Копана, 1900, с. 16).

Синонімічні номінації окреслюють дію, яка йменує зміну, що відбувається після перерви матчу: **змінити сторони брамки** (*змінити*, від міняти, псл. mĕnjati, mĕniti, пов’язане з mĕna «зміна», іє. *mei- «міняти» (ЕСУМ, т. 3, с. 479–480); *сторона*, псл. *storna «сторона», пов’язане чергуванням кореневих голосних з основою ster- / stъr-, іє. *ster- / stor- / str-n «розширяти, розстилати; простиратися» (ЕСУМ, т. 5, с. 428)) — ‘змінити половини поля і ворота’ «По упливі половини часу визначеного *змінить ся сторони брамки...*» (Копана, 1900, с. 7) і **виміняти брамки** (*виміняти*, від міняти, псл. mĕnjati, mĕniti, пов’язане з mĕna «зміна», іє. *mei- (ЕСУМ, т. 3, с. 479–480)) — ‘помінятися ворітьми’ «*Брамки виміняють товариства по упливі половини часу назначеного до гри*» (Копана, 1900, с. 12).

Окрему підгрупу становлять **назви порушень футбольних правил**, зокрема: **нарушити правила** (*нарушити*, від рушити, що походить від рух, псл. ruхъ (ЕСУМ, т. 5, с. 151, 149–150); *правила*, від правий — справедливий, прямий; псл. pravъ, від rĕv-vos; споріднене з лат. pro-bus «добрий, чесний» (ЕСУМ, т. 4, с. 550–551)) — ‘порушити правила гри’ «Коли хто грає похибно, *нарушивши правила 2., 5., 6., 8., 9., 10. або 16.* має бути дозволене вільне копнене товариства неприятелів на місци, где стала ся похибка» (Копана, 1900, с. 17), **носити півку** (*носити*, від нести, псл. nesti (ЕСУМ, т. 4, с. 113, 77)) — ‘носити м’яч’, **доторкати ся рукою півки** (*доторкати ся*, від торкати, псл. *tĕrkati «штовхати, ударяти» (ЕСУМ, т. 5, с. 604–605); *рука*, псл. rŏka (ЕСУМ, т. 5, с. 136–137)) — ‘торкатися м’яча руками’, **вдаряти руками півку** (*вдаряти*, від вдар, удар, утворення з префікса у- і кореня дар-, через псл. *derti, *dъrŏ і *dъrati, *derŏ зводяться до іє. *dĕr- / dŏr- / derĕ- «колоти, здирати» (ЕСУМ, т. 6, с. 18–19)) — ‘вдаряти м’яч руками’ «Ніхто з грачів не сміє *носити, вдарити*, стежити або *доторкати ся рукою півки*, крім “воротаря”, котрому є дозволено доти доки находить ся на питоміі половині ігрища задля оборони брамки, будь *руками вдаряти* або кидати *півку*, не є але єму дозволено *носити її*» (Копана, 1900, с. 14), **підставляти ноги комусь** (*під-*

ставляти, від ставити, псл. staviti (ЕСУМ, т. 5, с. 389–390); *нога*, псл. noga (ЕСУМ, т. 4, с. 108) — ‘підставляти комусь ноги, робити підніжку’, ***вдаряти руками*** (*вдаряти*, від вдар, удар, псл. *derti, *dъгo і *dъrati, *dero (ЕСУМ, т. 6, с. 18–19)) — ‘вдаряти когось руками’, ***тручати когось*** (*тручати*, трутити «штовхати, пхнути», псл. tročiti (ЕСУМ, т. 5, с. 661)) — ‘штовхати когось’, ***зупиняти когось руками*** (*зупиняти*, від пиняти, пинити «заважати, перешкоджати» (ЕСУМ, т. 4, с. 370–371)) — ‘зупиняти когось руками’, ***тиснути когось з неприятелів*** (*тиснути*, тискати, псл. tiskati, *tiknōti (ЕСУМ, т. 5, с. 574); *неприятель* — ворог, супротивник, від прияти — «сприяти», псл. prijati (ЕСУМ, т. 4, с. 586)) — ‘тиснути когось із суперників’ «Нікому не є дозволене підставляти комусь ноги, руками вдаряти, тручати когось, або руками зупиняти, або також тиснути когось з неприятелів» (Копана, 1900, с. 15), ***затримати неприятеля*** (*затримати*, від тримати, псл. trimati «держати» (ЕСУМ, т. 5, с. 638)) — ‘зупинити суперника’, ***підставити неприятелю нарощно ногу*** (*підставити*, від ставити, псл. staviti (ЕСУМ, т. 5, с. 389–390); *нарощно* «навмисне», від нароком, псл. narokъ «намір, призначення, назва» (ЕСУМ, т. 4, с. 44); *нога*, псл. noga (ЕСУМ, т. 4, с. 108)) — ‘підставити суперникові навмисно ногу’, ***діткнути ся невірним способом пивки в віддаленю 11 м. від мети питомої*** (*діткнути ся*, від ткнути, що походить від тикати, псл. tykati, *тъknōti «колоти»; торкати, псл. *тъrkati «штовхати, ударяти» (ЕСУМ, т. 5, с. 565–566, 583, 604–605); *невірний*, управнений, від правий — справедливий, прямий; псл. pravъ, від *rǫb-vos; споріднене з лат. pro-bus «добрий, чесний» (ЕСУМ, т. 4, с. 550–551); *спосіб*, псл. sъrosobъ «спосіб, допоміжний засіб» (ЕСУМ, т. 5, с. 381); *віддалення* — «далекість, далечинь; псл. dalъ» (ЕСУМ, т. 2, с. 10); *питомий* «власний, властивий; рідний», псл. rytomъ, пасивний дієприкметник від pitati «годувати» (ЕСУМ, т. 4, с. 380)) — ‘забороненим чином торкнутися м’яча на відстані 11-ти метрів від своїх воріт’ «Коли грач *затримає* когось з *неприятелів*, або коли *підставить* єму *нарощно ногу*, або також *діткне ся невірним способом пивки* і в *тім в віддаленю 11 м. від мети питомої*, має роземник приказати вільне копнене...» (Копана, 1900, с. 16–17). Серед назв дій одноклубників зафіксовано найменування незлагоджених дій польових гравців і воротаря, які можуть призвести до помилок: ***перешкоджувати воротареві*** (*перешкоджувати*, перешкоджати, від шкода «матеріальні втрати, збитки», запозичене з німецької мови за посередництвом польської; двн. scado (нвн. Schade(n)), іє. *skēth- / skēth- / skōth-

«шкодити» (ЕСУМ, т. 6, с. 432–433); *воротар* «поріг під воротами», ворота, псл. *vorta, пов'язане з дієсловом *ver-ti «запирати» і іменником воґь «огорожа» (ЕСУМ, т. 1, с. 428)) — ‘перешкоджати воротареві’ «Коли брамка є zagrożена, боронить її з *воротарем*, однак їм не вільно єму ніколи *перешкоджувати...*» (Копана, 1900, с. 9).

Чималу підгрупу охоплюють **назви дій футбольних суддів: *сторожити над виконенням правил*** (*сторожити*, від стерегти, псл. *stergti / sterkti, пов'язане чергуванням голосних із *storžь «сторож» (ЕСУМ, т. 5, с. 428, 410–411); *виконенє*, від повнити «виконувати службу, обов'язки», що походить від повний, псл. *p^hлнь «наповнений, цілий, повний», *p(e)лє- «наповняти, набивати; заповнювати (простір)» (ЕСУМ, т. 4, с. 469–470); *правила*, від правий — справедливий, прямий; псл. pravь, від *prō-vos; споріднене з лат. pro-bus «добрий, чесний» (ЕСУМ, т. 4, с. 550–551)) — ‘стежити за дотриманням правил’, ***рішати во спірних справах гравців*** (*рішати*, рішити «прийти до висновку; розв'язати», псл. *otrěšiti, *orzěšiti «відв'язувати, розв'язувати», іє. *reik- /reig- «в'язати» (ЕСУМ, т. 5, с. 97–98); *спірний*, від перти «перечити», псл. *perti, рьґо «відбивати, боротися, заперечувати», іє. *per- «бити» (ЕСУМ, т. 5, с. 374; т. 4, с. 356); *справа*, від правий, псл. pravь «правильний, справедливий» (ЕСУМ, т. 5, с. 382; т. 4, с. 550–551); *грач*, від грати, псл. *jьgrati < *ьgrati; іє. *aig- «різко рухатися» (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) — ‘розв'язувати спірні питання між гравцями’ «До гри вибере ся роземника, котрого повинністю є звертати увагу гравців на *правила, сторожити над виконенєм* їх і *рішати во всіх спірних справах гравців*» (Копана, 1900, с. 15), ***напiмнути гравця*** (*напiмнути*, напоминати «нагадувати», від поминати, псл. romьnēti «пам'ятати», rominati «згадувати» (ЕСУМ, т. 4, с. 508–509)) — ‘попередити гравця, нагадувати про дотримання правил’, ***виключити з гри*** (*виключити*, виключати, від клюкати, псл. kljukati «клювати, рубати» (ЕСУМ, т. 2, с. 468); *гра*, від грати, псл. *jьgrati < *ьgrati; іє. *aig- «різко рухатися» (ЕСУМ, т. 1, с. 586–587)) — ‘вилучити з гри футболіста, який повторно порушив правила’, ***задержати гру*** (*задержати*, від держати, псл. *dьržati «тримати, володіти», походить з іє. *dheredh- «тримати» (ЕСУМ, т. 2, с. 39)) — ‘зупинити гру, затримати її на деякий час’ «Голова має право *виключити з гри* неслухняного *гравця*, котрого вже раз *напiмнув* без вислідку, або *задержати гру*, коли се визнає за добре» (Копана, 1900, с. 11), ***приказати вiльне копненє*** (*приказати* «наказати», від казати «говорити», псл. kazati (ЕСУМ, т. 2, с. 340–341); *вiльний*, від воля, псл.

volja, пов'язане чергуванням голосних з *velēti* «веліти» (ЕСУМ, т. 1, с. 423); *копнене* (копнення, однократна дія) — від *копати* «ударяти, бити, штовхати ногою», пол. *koras* «бити (ногою)», псл. *korati* «бити ногою в землю», іс. *korati* «бити» (ЕСУМ, т. 2, с. 565)) — ‘призначити вільний удар’ «Коли грач затримає когось з неприятелів, або коли підставить ему нарешто ногу, або також діткне ся невинним способом пивки і в тім в віддаленю 11 м. від мети питомої, має роземник *приказати вільне копнене...*» (Копана, 1900, с. 16–17), *дати знак* (*дати*, псл. *dati*, *davati* (ЕСУМ, т. 2, с. 13–15); *знак*, псл. *znak*, пов'язане із *znati* (ЕСУМ, т. 2, с. 269–270)) — ‘подати сигнал’ «Перед переведенем копнення *дасть* завжди *знак* роземник» (Копана, 1900, с. 18), *дати знак свиставкою* (*дати*, псл. *dati*, *davati* (ЕСУМ, т. 2, с. 13–15); *знак*, псл. *znak*, пов'язане із *znati* (ЕСУМ, т. 2, с. 269–270); *свиставка* «свисток», від *свистати*, псл. *svistati* (ЕСУМ, т. 5, с. 192–193)) — ‘подати сигнал свистком (про дії головного судді)’, *дати знак хоруговою* (*дати*, псл. *dati*, *davati* (ЕСУМ, т. 2, с. 13–15); *знак*, псл. *znak*, пов'язане із *znati* (ЕСУМ, т. 2, с. 269–270); *хорувка* (від «хоругва», хоругв «прапор, прикріплене до довгого держака полотнище...», псл. **χοροϋ*, род. відм. **χοροϋγε* — не зовсім ясне; розглядалося як давнє запозичення з монгольських мов через тюркське посередництво (на що вказує початкове *х-*) (ЕСУМ, т. 6, с. 204)) — ‘подати сигнал прапорцем (про дії бічних суддів)’ «Голова *дає* *знаки свиставкою* а оба межові судді *хорувками*» (Копана, 1900, с. 11), *зробити справозданє о пробігу гри* (*зробити*, від *робити*, псл. **orbiti* «працювати на когось» (ЕСУМ, т. 5, с. 98–99); *справозданє* (пол. *sprawozdanie* — звіт) — «усне чи письмове представлення певної діяльності; детальний опис справ, подій, ситуацій; звіт» (Ilustrowany słownik języka polskiego, 2004, s. 860); *пробіг* «перебіг», від *бігти*, псл. *běg-* / *běž-* «утікати» (ЕСУМ, т. 1, с. 191–192)) — ‘зробити звіт про перебіг гри’ «Єго повинністю є бути безсторонним і *зробити справозданє о пробігу гри*» (Копана, 1900, с. 15). Останній термін має у складі скальковане з польської слово.

5. Висновки

У запропонованій в першому українському підручнику з футболу «Копана (Association Football)» Володимира Лаврівського термінології копаного м'яча виразно помітне домінування національного підходу до творення найменувань футбольних понять. Автор цього перекладного посібника використовував питомі загальноживані слова української

мови, надаючи їм термінного значення у сфері футболу (*ворота, дружина, опука, похибка, рука, судия, сусід, хоруговка*), творив нові прості та складені футбольні назви з ресурсів української мови (*вільне копнене, вугол [ігрища], гарцівник, голова роземників, дати знак свиставкою, друга залога, зложник, криловий, нарушити правила, середущий передовий, черговий*), вдавався до нечисленних позик з англійської мови (*Association Football, bak [нормативне написання back], halfbak [нормативне написання half-back], forward*) та з інших європейських мов (*бальон, брамка, копана, мундур, пивка, резервіст*), використовував позичені з чужих мов слова для творення гібридних аналітичних номінацій (*вибір брамки, відбивати пивку головою, границя ігрища, ления навкруги брамки, подаване пивки*). Велика кількість синонімічних питомих назв, уживаних у підручнику Володимира Лаврівського на позначення футбольних понять, свідчить про пошук найвдаліших відповідників для їх найменування українською мовою. Максимальне використання питомих ресурсів мови та мінімальне позичання чужомовних номінацій — провідна тенденція формування української термінологіки футболу, що активно творилася на початку ХХ ст. Перспектива досліджень полягає у відтворенні цілісної системи українських футбольних назв першої половини ХХ ст. у Галичині, майже невідомої широкому загалові українців.

Список використаної літератури

- Боберський, І. (1906). *Забави і гри рухові. Часть III. Копаний мяч*. Накладом Товариства «Сокіл».
- Булик-Верхола, С. З., Наконечна, Г. В., & Теглівець, Ю. В. (2014). *Основи термінознавства*. Видавництво Львівської політехніки.
- Вісти з Запорожжя. (1910–1914). Львів.
- Етимологічний словник української мови*. (1983–2012) (Т. 1–6). Наукова думка.
- Копана (Association Football)*. (1900). (Після Осипа Кленки зладив В. Лаврівський). Зошит перший. З друкарні «Уділової».
- Лаврівський, В. (2019). *Копана (Association Football)*. Репринтне видання. Львів 1900. Арт Економі.
- Максимчук, В. В. (2018). Префіксоїди супер- і мега- як засоби оновлення футбольного лексикону: українсько-польські паралелі. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 53, 204–228. <https://doi.org/10.11649/sfps.2018.013>.
- Максимчук, В. (2020). Неозапозичення в українському футбольному інтернет-дискурсі. *Slavia Centralis*, 12 (2), 96–113. <https://doi.org/10.18690/scn.12.2.96-113.2019>.
- Можаровский, Л. С. (Сост.). (1909). *Футболъ. Руководство и правила: перевод с немецкого с добавлением правил игры, принятых С.-Петербур. футбол-лигой* (1909). Типография газеты «Одесские новости».
- Панько, Т. І., Кочан, І. М., & Мацюк, Г. П. (1994). *Українське термінознавство*. Світ.
- Півторак, Г. П. (2000). Желехівка. В *Українська мова: енциклопедія* (с. 168). Видавництво «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана».

- Процик, І. (2016). «Копаний м'яч учить боронити і здобувати»: тематична класифікація української футбольної термінологіки кінця ХІХ — початку ХХ ст. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Серія: Проблеми української термінології*, 842, 151–157.
- Процик, І. Р. (2021а). *Футбольна лексика у формальному та неформальному дискурсах* [Автореф. дис. доктора філол. наук: 10.02.01. Волинський національний університет імені Лесі Українки].
- Процик, І. (2021b). Іван Боберський — творець української футбольної термінології в Галичині. *Українська мова*, 1, 75–90. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2021.01.075>.
- Процик, І. (2023). *Лексика на позначення футбольних понять у праці Івана Боберського «Забави і гри рухові. Частина ІІІ. Копаний мяч» (Львів, 1906): словник-довідник*. НТШ.
- Січові Вісти. (1912–1913). Львів.
- Словник інішомовних слів*. (2000). (Л. О. Пустовіт та ін., Уклад.). Довіра.
- Сокільський календар. (1894–1906). Львів.
- Сокільські Вісти. (1907–1911). Львів.
- Струганець, Ю. Б. (2015). Процес інішомовних запозичень у футбольній лексичі сучасної української мови. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Філологічна»*, 57, 116–120.
- Струганець, Ю. Б. (2016). *Семантика, структура, функціонування футбольної лексичи в українській літературній мові початку ХХІ століття* [Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника»].
- Brückner, A. (1998). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Wiedza Powszechna.
- Gazeta Sportowa. (1900–1901). Lwów.
- Footballový almanach. (1905–1906). Praha.
- Ilustrowany słownik języka polskiego*. (2004). (E. Sobol, Red.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Klenka, J. (1892). “Kopaná” jednoduchá (Anglicky “Football”). In *Sborník sokolské župy Podbělohorské* (s. 84–87).
- Klenka, J. (1894). Popis hry kopaná. In *Sportovní Obzor*. Praha.
- Klenka, J. (1897). *Pravidla hry kopaný míč [foot-ball]*. Nákladem České amatérské atletické unie.
- Przewodnik Gimnastyczny. Organ Towarzystwa Gimnastycznego “Sokół” (1890–1914). Lwów.
- Sport a Hry. (1902–1910). Praha.
- Sportovní Obzor. (1894–1896). Praha.
- Sportovní Svět. (1904–1906). Praha.
- Tomaščík, V. (2014). *Pravidelné změny fotbalových pravidel vydávané IFAB a změny jejich výkladu*. Brno.

References

- Boberskyi, I. (1906). *Zabavy i hry rukhovi. Chast III. Kopanyi miach*. Nakladom Tovarystva “Sokol” [in Ukrainian].
- Brückner, A. (1998). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Wiedza Powszechna.
- Bulyk-Verkhola, S. Z., Nakonechna, H. V., & Tehlivets, Yu. V. (2014). *Osnovy terminoznavstva*. Vydavnytsvo Lvivskoi politekhniki [in Ukrainian].
- Etymolohichnyi slovnyk ukraïnskoi movy*. (1983–2012) (T. 1–6). Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Footballový almanach. (1905–1906). Praha.
- Gazeta Sportowa. (1900–1901). Lwów.
- Ilustrowany słownik języka polskiego*. (2004). (E. Sobol, Red.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Klenka, J. (1892). “Kopaná” jednoduchá (Anglicky “Football”). In *Sborník sokolské župy Podbělohorské* (s. 84–87).

- Klenka, J. (1894). Popis hry kopaná. In *Sportovní Obzor*. Praha [in Chesh].
- Klenka, J. (1897). *Pravidla hry kopaný míč [foot-ball]*. Nákladem České amatérské atletické unie.
- Kopana (Association Football). (1900). (Pislia Osypa Klienty zladyv V. Lavrivskyy). Zoshyt pershyi. Z drukarni “Udilovoj” [in Ukrainian].
- Lavrivskiy, V. (2019). *Kopana (Association Football)*. Reprintne vydannia. Lviv 1900. Art Ekonomi [in Ukrainian].
- Maksymchuk, V. (2020). Neozapozychennia v ukrainskomu futbolnomu internet-dyskursi. *Slavia Centralis*, 12 (2), 96–113. <https://doi.org/10.18690/scn.12.2.96-113.2019> [in Ukrainian].
- Maksymchuk, V. V. (2018). Prefiksoidy super- i meha- yak zasoby onovlennia futbolnoho leksykonu: ukrainsko-polski paraleli. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 53, 204–228. <https://doi.org/10.11649/sfps.2018.013> [in Ukrainian].
- Mozharovskiy, L. S. (Sost.). (1909). *Futbolъ. Rukovodstvo y pravyla: perevod s nemeckovo s dobavleniem pravyl hry, pryniatykh S.-Peterb. futbol-lyhoi* (1909). Typohrafiya hazety “Odesskye novosti” [in Ukrainian].
- Panko, T. I., Kochan, I. M., & Matsiuk, H. P. (1994). *Ukrainske terminoznavstvo*. Svit [in Ukrainian].
- Pivtorak, H. P. (2000). Zhelekhivka. V *Ukrainska mova: entsyklopediia* (s. 168). Vydavnytstvo “Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana” [in Ukrainian].
- Protsyk, I. (2016). “Kopanyi miach uchyty boronyty i zdobuvaty”: tematychna klasyfikatsiia ukrainskoi futbolnoi terminoleksyka kintsia XIX — pochatku XX st. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”*: Seriia: *Problemy ukrainskoi terminolohii*, 842, 151–157 [in Ukrainian].
- Protsyk, I. (2021b). Ivan Boberskyi — tvorets ukrainskoi futbolnoi terminolohii v Halychyni. *Ukrainska mova*, 1, 75–90. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2021.01.075> [in Ukrainian].
- Protsyk, I. (2023). *Leksyka na poznachennia futbolnykh poniat u pratsi Ivana Boberskoho “Zabavy i hry rukhovi. Chast III. Kopanyi miach” (Lviv, 1906): slovnyk-dovidnyk*. NTSh [in Ukrainian].
- Protsyk, I. R. (2021a). *Futbolna leksyka u formalnomu ta neformalnomu dyskursakh* [Avtoref. dys. doktora filol. nauk: 10.02.01. Volynskiy natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky] [in Ukrainian].
- Przewodnik Gimnastyczny. Organ Towarzystwa Gimnastycznego “Sokół”. (1890–1914). Lwów.
- Sichovi Visty. (1912–1913). Lviv [in Ukrainian].
- Slovník inshomovnykh slov*. (2000). (L. O. Pustovit ta in., Uklad.). Dovira [in Ukrainian].
- Sokilski Visty. (1907–1911). Lviv [in Ukrainian].
- Sokilskiy kalendar. (1894–1906). Lviv.
- Sport a Hry. (1902–1910). Praha.
- Sportovní Obzor. (1894–1896). Praha.
- Sportovní Svit. (1904–1906). Praha.
- Struhanets, Yu. B. (2015). Protse inshomovnykh zapozychen u futbolnii leksytsi suchasnoi ukrainskoi movy. *Naukovi zapysky Nats. un-tu “Ostrozka akademiiia”*. Seria “Filolohichna”, 57, 116–120 [in Ukrainian].
- Struhanets, Yu. B. (2016). *Semantyka, struktura, funkcionuvannia futbolnoi leksyky v ukrainskii literaturnii movi pochatku XXI stolittia* [Avtoref. dys. kand. filol. nauk: 10.02.01, DVNZ “Prykarpatskyi natsionalnyi universytet im. Vasylia Stefanyaka”] [in Ukrainian].
- Tomaščík, V. (2014). *Pravidelné změny fotbalových pravidel vydávané IFAB a změny jejich výkladu*. Brno. Visty z Zaporozha. (1910–1914). Lviv [in Ukrainian].

Матеріал надійшов 03.07.2024

